

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Complectens Tertiam Partem Summæ Theologiæ. Cum Commentariis
Reuerendiss. D. Thomæ de Vio Caietani Cardinalis S. Sixti, Et Opvscvlis
Eivsdem In tres Tomos distinctis

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

31. De 17. Responsionibus ad diuersos factis, præcipue ad quædam
obiecta, quæ pro Martini Lutheri assertionibus facere videbantur.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72797](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72797)

errores doctorum, quia non reprobat eos. Ad miratione profecto dignum est, quod in Papam, in cretalem, sensum alienum retorquent arguentes isti, nisi manifestior lapsus, testimonium argum studio perhiberet, subdunt enim plusquam octingentorum annorum Christianos totius Orientis, & Africae nunquam sub Romano Pont. fuisse. Nam si Chalcedonensem synodum (unam ex quatuor quas sicut sanctum euangelium Greg. excipit) perlegissent Patrumque decreta ac gesta librassent, uiderent cōtigua omnium omnium ætatum testimonia, primatum Roman. Ecclesiæ præferentia, falsissimum que esse Africae Orientisque Christianos Ro. eccl. subditos non fuisse. Ad quod pro nunc sufficiant duo testes ante annos mille fere. Alter est ex Græcis Cyrillus, s. in libro Theol. ut habes in cathena au. Matth. 16. dicens, Secundum hanc Domini promissionem ecclesia apostolica Petri, ab omni seductione hæreticaque conuentione manet immaculata, super propositos episcopos, & sup oēs primates ecclesiarum & populorum in suis pōtificibus in fide de plenissima & autoritate Petri. Alter ex Latinis, Gregorius scilicet ad Ioannem Episcopum Syracusanum scribens, Constantinopolitanam Ecclesiā, quis eam dubiter sedi apostolicæ esse subiectam, ut habes in Decr. dist. 22. de Constantinopolita. Magū tiē die 22. Martij, 1519.

TRACTATUS TRIGESIMVS PRIMVS.
Ad Leonem decimum Pōtificem maximum
de septemdecim Responſionib. ad diuer
sa præcipua obiecta, quæ pro Mar
tini Lutheri assertionibus fa
cere uidebantur.

IN XVII. RESONSIONES TRACTATVS
TRIGESIMI PRIMI.

S V M M A R I V M.

- 1 De expositione quinque articulorum Lutheri reprobatorum. Primus articulus est. Verum est prouerbiū, & omnium hominum doctrinis de contritione adhuc traditis præstantius, quod summa penitentia est non amplius peccare, et quod optima penitentia est noua uita. Secundus, Nemini remittuntur peccata, nisi credat sibi remissa esse, quando Presbyter remittit, & c. Tertius Error illorum magnus est qui uadunt ad communionis sacramentum sub hac confidentia, quod sunt confessi, et quod cognoscunt esse se sine peccato mortali propter preces et preparatoria præmissa, & c. Quartus. Theſaurus ecclesiæ unde Papa dat indulgentias, non sunt merita Christi et Sanctorum. Quintus, Si Papa cum magna parte ecclesiæ haberet hanc uel illam opinionē & non erraret, tamen nec peccatū est, nec hæresis contra sententiam (presertim in re nihil pertinente ad aīe salutē) donec alterū per generale Cōciliū reprobetur uel approbetur.
- 2 Quod sentendum de sex propositionibus, in laudem beati K. Ioseph a quodam Theologo prædicatis. Prima, quod Ioseph fuit magni meriti, & pater putatus Christi, qui Christum ipsum palpauit, & eo familiariter usus est. Secunda, quod Ioseph sanctus fuit uerus uir uirginis Mariæ. Tertia, quod Iacob genuit Ioseph uirum Mariæ. Tertia, quod fuit uerum matrimonium inter uirginem gloriosam, & sanctū Ioseph, quod nō potuit esse nisi per mutuam corporis donationem, quæ fuit inter Ioseph & uirginem. Quarta, quod istud matrimonium fuit priuilegiatū, quoniā in isto matrimonio uirgo nō dedit usum corporis licet per matrimonium dederit corpus edo

- sta à Spiritu sancto, ubi regulariter per contractū matrimonij datur corpus, & usus copulæ carnalis. Quinta, quod uirgo Maria dando corpus suum Ioseph dedit et sanguinem totius corporis, ex quo sanguine fuit cōpletum corp⁹ Christi. Sexta, quod hæc propositio est uera. Ex sanguinib⁹ Ioseph fuit formatum corpus Christi, i. ex sanguinibus proprijs uirginis Mariæ a Ioseph sancto datis per contractum matrimonij fuit formatum corpus Christi.
- 3 An matrimonium contractum a iuene, postquam religionem post discretionis annos ingressus est animo mutandi omnino uitam, & intra nouitiatu tam en annū egressus est ad secularem uitam & habitum sit ualidum.
  - 4 An adulter ipso facto sit priuatus iure exigendi debitū a coniuge innocente.
  - 5 Ad quatuor dubia. Primum, An iridice inquisitus de aliquo crimine teneatur, & debeat nominare complicēs, si non sunt infamati, & ante correptionem fraternam. Secundum. An si ipse tales nominauerit, possit iudex contra tales procedere ad inquisitionem. Tertium. An iudex sciens defectum alicuius a tribus, uel quatuor non per modum iudicij, possit ipsum cogere ad dicendum ueritatem. Quartum. An infamatus de aliquo possit de omnibus inquiri.
  - 6 An ijs, qui ex Iudeis originem ducunt, si in nullo culpabiles inuenti, nec aliter suspecti, nisi ratione originis sunt possit negari ingressus religionis, & si fuerint nouitij, negari possit professio absque peccato mortali: an sit hoc contra præceptum charitatis.
  - 7 An N. ingressus religionem quandam mendicantium, in quodam illius conuentu regularis uita, cum animo delibato perseuerandi usque ad mortem in illa particulari religione, & in illo particulari conuentu in seruitiū Beate uirginis, cui Ecclesiā illa ditata est, post quam multos menses ibidem degit, possit ob scelera ibidem imputata ad seculum intra probationis annum redire.
  - 8 An is qui in choro sic diuinum officium persoluit, quod sui chori uersus submisit sibi soli dicit alterius uero chori uersus audit tantummodo, satisfaciat præcepto Ecclesiæ de persoluenſis canonicis horis.
  - 9 Ad tres quæſtiones: primam. An usura soluta, ab accipiente sine necessitate pecunias mutuo, sit reddenda illi, qui soluit. Secundam, An pertinaci et usque ad mortem in aliquo ueniali, non ex contemptu sed quia est ueniale, sit deneganda absolutio de cæteris peccatis. Tertiam, Quomodo intelligatur delictum publicum, ut sine peccato possit reuelari, an quia potest probari, an quia fuit de eo conuictus coram iudice, aut quouis alio modo.
  - 10 An possit annua pensio ex beneficio Ecclesiastico debita, pro certa summa pecunie semel persolueda, reddi.
  - 11 An Petrus consignans centum florenos apud Paulum mercatorem, ut eis pro parte lucri capitali saluo, assignet quinque florenos residuo lucri sibi referuato, licite contrahat, & restitutionem illorum in foro animæ non teneatur.
  - 12 Ad v. dubia primum, an sit simpliciter de necessitate salutis penitentem cōfiteri de singulis peccatis numeraliter in eadem specie, quando potest ea sigillatim ad memoriā reducere. Secundum, Quando circumstantia loci sacri sit necessario consistenda. Tertium, An si tam uenditor, quam emptor sciat naturam res & ualorem, nullum subsit peccatum si res uendatur pro maiori uel minori pretio. Quartum, An principes terrarum per consuetudinē possint sibi licite appropriare feras. Quintum, An dicti principes possint ita districte prohibere d'clarum ferarum captionem, ut nullus subditus possit eas capere, quin grauis sine puniatur, etiam si

etiam si capiat eas, vt se à damno præseruet, quod inferunt in bladis, vel huiusmodi.

13 Ad 7. dubia, primum, Quomodo stent hæc simul, licet vendere Iudeis res quibus ipsi videntur in suis sacrificijs, & non licet cooperari ad reuificationem synagoga Iudeorum. Secundum, Quomodo stent hæc simul, occultissima per accidens subiacent ecclesiæ censuris, & auctor homicidij occultus non est sub iudicio humano, quia persona est occultissima. Tertium, An hæc sibi inuicem repugnent, nullo modo licet inducere ad minus malum etiã paratos, & licet inducere, vt peccent minus. Quartum, Quomodo hæc se compatiuntur, Excusantur qui omnino cenantur tempore ieiunij exhibent cenam, & non licet exhibere vinum volenti omnino se inebriare. Quintum, Quomodo hæc, sicut in alijs iniurijs sufficit restituere, & non oportet petere veniam, ita nec in contumelia, & quãdo translatio non est omnino voluntaria, oportet non solum reddere pretium agri, sed aliquid correspondens illi conditioni inuoluntarij, sicut semper in restitutionibus faciendum est. Sextum, Cur neque in textu, neque in Commento totius Secundæ secundæ, tractatur de famoso mormurationis vitio. Septimum, Quid importet scrupulum conscientie, quo stante licite operatur oppositum.

14 Ad quinque dubia. Primum, Cur permittitur simul stare bonitatem substantialem, & veniale peccatum. Secundum, Quomodo verificetur, quod non oportet restituere cum damno in re superioris ordinis, quum ex hoc videatur sequi mulierem, que ex adulterio suscepit prolem, non teneri ad se prodendum, quantumcunque veri hæredes in dolo damnificentur. Tertium, An hoc sit solidum fundamentum vtentem malicia alterius, semper petere debere aliquid absque peccato præstabile. Quartum, An sicut votum abstinentiæ vxoris, sic & votum continentie viri irritari possit, sic vt vxor secuta sit atque turba. Quintum, An sit mens diui Thomæ in 4. sem. dist. 18. quest. 2. art. 1. quest. 4. quod excommunicatio iniusta priuat suffragijs ecclesiæ.

15 Ad duo dubia. Primum quomodo sustinetur, quod uotum est de meliori bono, id est bonæ supererogationis, & quod religiose persone ueneris vacantes agant contra uotum. Secundum, An is qui ad occidendum hominem peragit, quoties interrupta cogitatione interuendum renouat uoluntatem peccandi, toties nouum peccatum committat, an totum sit vnum numero peccatum, &c.

16 Ad duo dubia primum, Quomodo sit vnus conceptus mentalis entis. Secundum, Quomodo hæc stent simul, analogum non absolutum ab his, quibus analogum dicitur, & ens habet conceptum vnum simplicem, ad quem omnia prædicamenta, & transcendentia addunt in quem resoluantur, qui est primo notus.

17 Ad quinque articulos circa emptionem rerum raptarij in bello iniusto. Primus est, An huiusmodi rapta etiam difficillime reparabilia sint iudicanda tanquam habita pro derelicto.

Secundus est, An capta a priuatis, possint licite emi post diem seu certum tempus, vt nonnulla leges admittunt.

Tertius est, An in huiusmodi casibus in emeritibus scienter tota resolutio sumenda sit ex intentione utilitatis propriæ, vel Domini, &c.

Quartus est, An dictum cuiusdã doctõris dicentis sic probabiliter credo, quod totaliter emens paratus reddere vero Domino, si comparuerit credens tamen quod non compareret, & consequenter sperans pro se habiturum, non peccat, quia verisimiliter potest de veri Domini voluntate præsumere, sit in conscientia tutum & alijs diuulgandum. Quintus est, An emat recte quis ex proprietate calices, & huiusmodi sacra dedignatus, quod manent apud infideles, daturus propria auctoritate ea

occurrenti ecclesiæ habito pretio, & an Dominus talium sit censendus omnino ignotus stante notitia regionis, puta Hungaria.

Petri Apostoli vestigijs in hærentes, parati sumus rationem reddere omni poscenti nos de ea, quæ in nobis est fide. Quibusdam proinde Christi fidelibus uiris probis, piè trepidantibus circa quinque articulos in apostolicis literis contra Martinum Lutherum inter reprobatos contentos, opem luminis ferre volentes, aperire intendimus, quare reprobatu meritis fuerint, subnectendo sigillatim dictos articulos cum dubitatum obiectionibus, prout ad nos delati sunt, & cuiusque rationem reddendo.

RESPONSIO I.

Super quinque Martini Lutheri articulos, Primus Lutheri articulus. Vera penitentia est, non amplius peccare, & nouam prorsus ducere vitam.

Primus igitur articulus est. Verum prouerbiũ & omnium hominum doctrinis de contritione adhuc traditis præstantius, quod summa penitentia est, non amplius peccare, & quod optima penitentia est noua vita.

Obijcitur, in hoc articulo omnes sancti Patres videntur consentire cum Luthero, & ideo necesse est esse hic, nec hæresis.

Respondemus hunc articulum meritò reprobatum tam secundum illius articuli sensum, quam secundum quod a Luthero prolatus est. Et siquidem si ad proprium sensum uerborum spectetur, falsus comprobatur, nam nec summa, nec optima penitentia est, qua non sit remissio peccatorum: promulgauit enim Saluator penitentiam Christianam esse remissionem peccatorum, Luc. vi. Oportet, inquit, prædicari penitentiam in remissionem peccatorum. Hæc autem duo in articulo posita (videlicet, Non amplius peccare, & noua vita) constat non sufficere ad penitentiam in remissionem peccatorum, quandoquidem cogitur præter hæc, & dolor de præterito peccato (Petrus enim post peccatum commissum fleuit amare) & recursus ad diuinam misericordiam cum publicano, Deus propitius esto mihi peccatori. Vnde Eccl. 21. dicitur, Si li peccasti, ne adicias iterum, sed pro pristinis deprecare vt dimittantur tibi. Vbi & etiam Aug. notauit, nõ sufficit dicere, Ne adicias iterum, sed adiuncta est deprecatio pro pristinis remittendis. Non est igitur summa penitentia, non amplius peccare, nec est optima penitentia, noua vita, qua dolorem pro peccatis, & deprecationem pro pristinis in se nõ claudit. Et videtur quod præcipitem daret penitentem hic articulus, nam secundum eundem summè & optimè peniteret auarum, si ab auaritiæ actibus cessaret, & liberalem deinceps vitam ageret. Et similiter accideret intemperato, si à passionibus intemperatis cessaret, & deinceps continenter uiueret, & sic de alijs, hoc enim significat non amplius peccare, & noua vita. Et si hæc summam optimamque penitentiam constituant, inanis fides nostra tam de necessario fletu peccatorum, quam de recursu ad Deum pro remissione eorumdem inuenitur. Meritò igitur secundum ipsius sensum articuli reprobatus est.

Si autem idem spectetur articulus vt a Luthero manauit, reprobatus quoque rationabiliter inuenitur, nam huiusmodi prouerbiũ allatum comm-
Opusc. Caiet. M 3 proba-

probatur à viro negante duas partes penitentiae, scilicet contritionem & satisfactionem, & ad hoc p huiusmodi proverbium tendit vt tam necessitate contritionis, quae praecipue consistit in dolore pro peccatis, quae satisfactionis tollat, vt pater in libris suis & alijs eius articulis damnatis. Non consonat ergo dictus articulus sanctis patribus tam secundum seipsum, quam vt à Martino manauit, quamuis si in sanctis Patribus huiusmodi sententia inueniretur, pie esset interpretanda, & ad bonum sensum reducenda.

ARTICVLVS II.

His proculdubio remitti peccata certum est, qui sibi remissa esse credunt presbytero illis remittente.

Secundus articulus est, nemini remittuntur peccata, nisi credat sibi remissa esse, quando presbyter remittit.

Obijcitur, Hic articulus synceram videtur continere veritatem, vt pote quae stabilimento fidei innitatur.

Respondemus credere sibi esse remissa peccata absolute sacerdote, contingit dupliciter, vel quantum est ex parte sacramenti, vel quantum est ex parte ipsius, qui absoluitur. Credere primo modo necessarium est ad remissionem peccatorum, nam hoc credere est actus fidei infusa, sine qua impossibile est placere Deo. Credere autem secundo modo, non est necessarium ad remissionem peccatorum, quoniam potest penitens, qui absoluitur, pie dubitare de propria dispositione, an scilicet digne suscipiat illud sacramentum. Verebat, inquit Iob, omnia opera mea, & Isaias 14. dicitur, Vniuersae iustitiae nostrae quasi pannus menstruatus. Et cum hac pia dubitatione, stat quod digne suscipiat sacramentum absolutionis, & consequatur remissionem peccatorum, quoniam huiusmodi pia dubitatio non contrariatur stabilimento fidei infusa, sed firmitati fidei acquisita, ad quam constat, quod spectat credere de seipso an sit, vel non sit sufficienter dispositus. Sequitur igitur articulum comprobari falsum ex hoc, quod alicui remittuntur peccata, qui non credit, sed pie dubitat ex parte propriae dispositionis remissa sibi esse peccata absque praedictio stabilimenti fidei Christianae, quae non est de hoc obiecto, scilicet mihi esse remissa peccata, sed de hoc, quod est, remissa esse peccata mihi indignè suscipienti sacramentum poenitentiae. Sicut non est fides Christiana, quod sub hac Hostia est corpus Christi, sed quod sub hac Hostia concurrentibus vndique omnibus requisitis necessariis ad sacramentum eucharistiae, est corpus Christi. Non continet igitur hic articulus synceram veritatem, sed merito reprobandus fuit, vt pote falsus.

ARTICVLVS III.

Vana est illorum fiducia, qui ad communionis sacramentum antecedunt, putantes se sine mortali accedere cum sint confessi, & ceteris exterius actibus dispositi.

Tertius est, Error illorum magnus est, qui vadunt ad communionis sacramenta sub hac confidentia, quod sunt confessi, & quod agnoscunt esse se sine peccato mortali propter precepta & preparatoria praemissa, &c.

Obijcitur, Et hic articulus nititur firma fide, & ob id non videtur erroneus, nedum haereticus.

Respondemus, etsi ad sacramentum communionis accedere cum dicta fiducia tanquam iustifi-

Fatrica magnus error est, contra apostolicam doctrinam dicentem, Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, accedere tamen, cum eadem confidentia tanquam persecutrice à peccato indignè accessus ad sacramentum Eucharistiae nullus est error, sed consilium apostolicum. Docens siquidem idem Apostolus, quo pacto quis ad dictum sacramentum non indignè accedat, nec ad iudicium sibi māducat & bibit, inquit, Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Vbi manifestat eum qui probauit seipsum, & securè ad sacramentum accedere, ita quod non est reus, & corporis, & sanguinis Domini, nec ad iudicium sibi māducat & bibit. Et quoniam populus Christianus frequenter vtraque; Apostoli doctrinam audit, & vt vnusquisque potest de seipso testari, quilibet ante communionis sacramentum probans seipsum contritione, confessione, oratione, &c. vitur hac fiducia tanquam praeparatrice à peccato indigni accessus, & non tanquam à peccato indigni accessus, & non tanquam iustificatrice, ideo articulus iste Lutheranus tanquam perniciosus sanctae fiduciae Christianae plebis, & scandalosus, & inimicus apostolicae doctrinae reprobatus est.

ARTICVLVS IIII.

Indulgentiarum thesaurus, non sunt merita Christi.

Quartus articulus est thesaurus ecclesiae vnde Papa dat indulgentias, non sunt merita Christi, &c.

Obijcitur, In hoc articulo nulla auctoritate Lutherus potest conuinci, hoc tamen facere decretum est, & bullam confirmare.

Respondemus praenotando non vno atque eodem modo, nec aequaliter conuinci auctoritate posse Christianorum hominem de ecclesiasticis mysterijs, sed licet quadam plus, quadam minus explicata inueniantur in sacra Scriptura, conuinci tamen omnia auctoritate affirmamus. Exempli gratia Sacramentum Baptismi auctoritate conuincitur, quia tam materia, quam forma eius in sacra explicatur Scriptura, sacramentum vero confirmationis quamuis nec materia, nec forma, nec institutio illius in sacra explicetur Scriptura, conuincitur tamen ex auctoritate, quia Apostoli imponebant manus, & ecclesia vitur, & simile est in multis alijs. Proinde si in articulo de thesauro indulgentiarum, Lutherum non posse conuinci auctoritate dicitur quia non ita explicite sicut Baptismus in sacra habetur Scriptura, verum dicitur, sed deliratur, & querendo aequalem certitudinem in omnibus Ecclesiae mysterijs. Si autem pia queritur auctoritas, qua Lutherus potest de thesauro indulgentiarum conuinci, non est difficile respondere, dicen-do conuinci posse Lutherum auctoritate sacrae quidem Scripturae radicaliter, vniuersalis vero ecclesiae implicite, Romanae autem ecclesiae & multorum sanctorum Doctorum explicite. Ex sacra quidem Scriptura habent thesaurus superfluentium passionum Christi & sanctorum, quatenus satisfactoriae sunt. Et quod Christus quidem plus patiendo satisfecerit, quae exigit satisfactio omnium illorum, quibus quandoque applicatur passio Christi, & sic se liquidum est, & ex sententia Ioannis Evangelistae habetur, Ipse est, inquit propitiatio pro peccatis nostris, & non pro nostris tantum, sed pro peccatis totius mundi. Constat enim

ex co,

ex eo, quòd passio Christi quo ad effectum nō satisfacit pro peccatis totius mundi, quòd tota illa satisfactio multitudine, quæ posset satisfacere pro his, qui pereunt superabundat. De passionibus vero Sanctorum, quòd scilicet plus passio sunt multorum, quam satisfacere pro proprijs debuerint peccatis, testatur Beatus Iob dicens, Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas, quam patior in sterata, quasi arena maris hæc grauior appareret. Simile est autem iudicium de Iob & multis alijs sanctis, præcipue martyribus, qui tot superauerunt tormenta, & Beatissima Virgine, quæ quum pro nullo proprio satisfactura esset peccato, sustinuit tamen, iuxta Simeonis verbum, vt suam Christi gladius pertransiret animam, vnde plusquam martyr iure dicitur. Nec inueniri tantum thesaurum istum ex sacra habemus Scriptura, sed ex eadem quoque habemus thesaurum istum ea intentione à Christo & Sanctis conditum, vt ecclesiæ utilitati prodesset, testante hoc Apostolo ad Coloss. quum ait, Adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi, in carne mea pro corpore eius, quod est ecclesiæ. Simile est autem iudicium de Paulo, & alijs sanctis plus patiens, quam satisfacere debeant pro proprijs peccatis. Nec huic tam sanctæ sententiæ obuiat alia eiusdem Apostoli sententia, qua ait, Non sunt cōdignæ passionibus huius temporis ad superuēturam gloriam. Nam passionibus sanctorum, quatenus meritoria sunt, & ad præmium respiciunt, sunt proculdubio non condignæ, & remunerantur à Deo supra condignum, & hoc explicatur quum dicitur, quod non sunt cōdignæ ad gloriam superuenturam. Eadem tamen passionibus Sanctorum quatenus satisfactoria sunt, sæpe superabundant, quociescunque scilicet plus patiuntur pro Christo sancti, quam sit pœna debita pro proprijs peccatis actualibus. Ex hoc enim ipso, quòd ipsi met in capaces sunt huiusmodi superabundantiam satisfactoriam, vt satisfactoria sunt (quia carent peccato, pro quo satisfactant) relinquuntur superabundantes, ac per hoc, vt Apostolus promulgauit, pro corpore Christi, quod est ecclesiæ, relinquuntur.

Conuincitur igitur potest Lutherus ex autoritate sacræ Scripturæ, & quòd in ecclesiæ Dei est thesaurus meritorum Christi & sanctorum, quatenus superabundanter satisfactoria fuerit, & quod hic thesaurus est pro corpore Christi, quod est ecclesiæ. Et si his adiunxeris, quòd vniuersalis ecclesiæ probat indulgentias, vt pia matris ecclesiæ dona luccedentia loco satisfactorie poenitentialis, quæ est tertia pars sacramenti poenitentia, perspicuum fiet, quòd indulgentia inueniuntur apud diuinam iustitiam satisfactorie pro pœna actualibus peccatis debita, quam exoluit apud eandem diuinam iustitiam poenitentialis satisfactio. Ex hac autem vniuersalis ecclesiæ approbatione oportet alterum horum fateri, aut quòd indulgentia ex sola autoritate huiusmodi vim satisfactoriam habent, aut quòd ex dicto thesauro fiant. Et primum quidem horum, quoniam tanquam absurdum non admittitur, restat vt ex dicto thesauro indulgentia vim satisfactoriam habeant, quòd autoritate sanctæ Romanæ ecclesiæ omnium ecclesiarum magistræ expressum est pluries. Nec desunt autoritates Sanctorum, Thomæ, Bonaventuræ, &c. intelligat ergo eruditus quisq; falsum esse quòd nulla potest Lutherus autoritate conuinci de thesauro indulgentiarum.

ARTICVLVS V.

Papam posse errare hanc vel illam opinionem habendo vel ipsum, vel cum maiori parte Ecclesie, non est hæresis.

Quintus articulus est, Si Papa cum magna parte ecclesiæ haberet hanc, vel illam opinionem, & erraret, tamē nec peccatū est, nec hæresis contra sentire (præsertim in re nihil pertinente ad animæ salutem) donec alterum per generale Concilium reprobetur, vel approbetur.

Obijcitur, Qui hunc damnarunt articulum, sentiunt papam esse super Concilium generale, quòd nunquam vlla bona autoritate Scripturæ probari potest, ut aperte declarat Patriarcha Antiochenus in libello de comparatione Pon. Maximi ad sacrosanctum Concilium.

Respondemus, falsò creditum ab obijcentibus est damnationem huius articuli procedere ex opinione superioritatis papæ ad Concilium: nulla siquidem cura huius quæstionis habita, damnatio huius articuli procedit aliunde ex hoc scilicet, quòd summus Pontifex habet autoritatem determinandi quæstiones fidei. Quam autoritatem in summo residere Pontifice sacri canones clamant, Hiero. ad Damasum testatur dicens, Quòd si hæc nostra confessio apostolatus tui iudicio comprobatur, quicumque me culpate veluerit, se imperitum vel malucolum, vel etiam non catholicum, non me hæreticum comprobabit. Et Dominus aperuit dicens Petro, Ego rogavi pro te vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Articulus siquidem iste propter latens venenum in ly, donec alterum per generale Concilium, &c. reprobatus fuit, vt potè dogmatizans, summi Pontificis diffinitiuam in quæstionibus fidei sententiam non ligare, sed contra sentire, nec peccatum, nec hæresim esse, hoc enim refert ly, do nec approbetur, vel reprobetur per Concilium generale. Et quoniam magistræ rerum experientia testatur, multas hæreses damnatas à sede esse apostolica sine generali Concilio, ideo articulus iste merito reprobatus est.

Hæc sunt pater beatissime, quæ inter tot aduersas corporis valetudines obedientie tue gratia ex prompto animo sub apostolatus tui celsura protuli. Tacitus obijcentibus, ut neminem accusato, cuiusque in peccatis, liberum habeat veritatis adiun. Romæ die 6 Iunii, 1521.

RESPONSIO II.

Super quedam dicta in laudem S. Ioseph. Ad reuerendissimum Dominum Nicolaum de Elisco S. Romanæ Ecclesiæ Cardinalem.

Quidam magister in Theologia in commendationem sanctissimi Ioseph, & in laudem eius, dixit dum sermonem haberet ad populum Latino sermone, quæ sequuntur.

Primò, quòd Ioseph fuit magni meriti, & pater putatiuus Christi, qui Christum ipsum palpauit, & eo familiariter vsus est.

Secundò, quòd Ioseph sanctus fuit uerus uir Virginis Mariæ, iuxta illud, Iacob autem genuit Ioseph uirum Mariæ.

Tertio, quòd fuit uerum matrimonium inter uirginem gloriosam, & sanctum Ioseph, quòd nō potuit esse nisi per mutuam corporis donationem, quæ donatio fuit inter Ioseph, & uirginem.

Quarto, quòd istud matrimonium fuit priuilegiatum: quoniā in isto matrimonio uirgo nō dedit usum corporis, licet per contractum matrimonij

dederit corpus, edocta à spiritu sancto, vbi regulariter per contractum matrimonij datur corpus & vsus copulæ carnalis.

Quintò, quòd Virgo Maria dando corpus suū Ioseph, dedit & sanguinē totius corporis, ex quo sanguine fuit completum corpus Christi.

Sextò dicit, q̄ hæc propositio est vera, ex sanguinib. Ioseph fuit formatum corpus Christi, quam propositionē ita exposuit, ex sanguinib. proprijs Virginis Mariæ Ioseph sancto datis per contractū matrimonij fuit formaliter corpus Christi.

Reuerendissime Dñe Dñe protector, vidi schedulam a dominatione vestra reuerendissima mihi transmissam, sex dictorum a quodam magistro in Theologia in commendationem sancti Ioseph. Et respondeo quòd in tertio, quarto, quinto, sexto vnum est non perspicacissime dictum, quia non plenè discussa est differentia inter copulam coniugalem & copulam carnalē. Si enim hæc nota fuisset, non dictum esset hic, quòd verum matrimonium esse non potuit sine mutua donatione corporis, nam per copulam coniugalem nō donatur corpus coniugi, sed potestas vtendi corpore coniugis, iuxta illud Apost. 1. Corinth. 7. Vir nō habet potestatem sui corporis, &c. Vbi nota, quòd dicitur corporis sui non alterius, dicitur & potestas in alio. Non datur ergo corpus quo ad vsum per conjugalem copulam, sed potestas vtendi tantum, sed per copulam carnalem datur corpus quo ad vsum. Et ex hoc fundamento patet, quòd minus perspicaciter in quarto dicitur, quòd regulariter per contractum matrimonij datur coniugi corpus, & vsus, &c. Constat enim falsum esse, quia nō per contractum absolutè, sed adiuncta cōsummatione datur corpus, & vsus: imò si puella contrahat verè matrimonium animo ingrediendi religionē, si Deus dederit sibi Spiritum bonum, verum contrahit matrimonium nec perdit ex hoc virginitatē mentalem, quia consentire in copulam coniugalem, non est consentire in copulam carnalem, nisi in potentia, quæ est conditio diminuens, vt patet. Et propterea Beata Virgo non perdidit virginitatē mentalem ex consensu in copulam coniugalem, nec exposuit se periculo perdendi propter privilegium diuine reuelationis, sicut modo propter statutum ecclesiæ concedentis duos menses sponsis ad consummandum matrimonium, vel ingrediendum religionem, contrahentes matrimonium nisi intendant consummare, nec se exponunt periculo perdendi virginitatem, nec perdit virginitatem mentalem. Ex eodem fundamento patet minus perspicaciter in quinto dicto dictum esse, quòd sanguis Beatæ Virginis datus est Ioseph, & absurdè dictum in sexto, quòd corpus Christi fuit formatum ex sanguinib. Ioseph, quoniam sanguis Beatæ Virginis non fuit datus Ioseph, ac per hoc non fuit Ioseph etiam vt datus, vt patet ex dictis. Quamuis habeat, & aliam dissonantiam ex hoc, quòd sanguis non dicitur alicuius simpliciter, nisi sit ipsius vt pars, quæ scilicet est, aut fuit pars eius (co modo, quo sanguis dicitur pars animalis) & non ex eo quod est alicuius possessiue, vt ager aut seruus, aut quia potest vti eo, sicut equus conductus. Videtur ergo mihi, quòd vltimum dictum sit simpliciter falsum, reliqua vero quo ad supra dicta minus perspicacia, & breuiter quòd sententiam teneat, linguam cohibeat, qui hæc dixit. Nihil tamen contra aut præter fidem hic apparet.

RESPONSIO III.

Quantum ualeat matrimonium contractum a iuueni post religionis ingressum, & egressum.

S V M M A R I V M.

Si quis iuuenis contrahat matrimonium post religionis ingressum, vel post egressum, dummodo tacite uel expresse non fuerit professus in termino anni probationis, ualidum est matrimonium.

Magnifice Domine salutem, & commendationem. Ad casum mihi propositum, An scilicet matrimonium contractum a iuueni, postquam religionem post discretionis annos ingressus est, animo mutandi omnino vitam, & intra nouitiatus tamē annum egressus est ad secularem vitam & habitum, sit validum. Breuiter respondeo, quòd absque dubio matrimonium illud est validum, quia vt expresse dicitur in 6. de voto. capit. 1. solum votum, vel sacri ordinis, vel professionis tacita vel expressa, dirimit post contractum matrimonium, Constat autem ex capitulo non solum, de regularibus, libro 6. quòd iste casus distinguitur contra casum professionis tacite, vel expresse per notam disunctionis. Vel, ergo iste casus non habet vim professionis tacite vel expresse, quò ad matrimonium dirimendum. Textus autem in oppositum soluuntur facile ad literam, quia capitulum non solum, & in fauorem animæ nouitij, & propter ius religionis noluit prohibere fratres ab impeditioe istius, ne redeat ad seculum, cum etiā si votum simplex in seculo de ingressu religionis fecisset, religio contra ipsum agere posset. Capitulum vero beneficium, ibidem (quòd tantum ponderatis) non obstat, quia renuntiatio beneficij, quam iste nouitius ex facto suo præsumitur facere, dum manifestat omnino vitam uelle mutare, tunc sufficit ad hoc vt beneficium possit alteri conferri, quæ tamen non sufficit ad professionem tacitam, vel expressam, ista ergo duo non parificantur, nec æquiparantur in textu.

Sed nec quo ad uocationem beneficij hi casus æquiparantur, quia in professione tacita, vel expresse est vera renuntiatio, hic autem est præsumpta, quare, &c. Bene vale. Caietæ, die 22. Octob. 1505.

RESPONSIO IIII.

De iure petendi debitum matrimonij ab adultero.

Ad R. Patrem Fratrem Cherubinum de Florentia diuini verbi concionatorem.

Questio proposita est, an adulter ipso facto priuatus iure exigendi debitum à coniuge innocente.

Et est ratio dubij diuersa, vt videtur, sententia doctorum.

S V M M A R I V M.

Adulter, quamuis non sit ipso facto priuatus iure exigendi debitum à coniuge innocente, in foro tamen conscientie, eo iure priuandus est.

In hac dubitatione præaduertenda sunt tria. Primum est quòd non est ambiguitas aliqua nisi in foro conscientie: nam in foro iudiciali constat non statim esse priuatum adulterantem coniugē. Secundum est, quòd etiam in foro conscientie tam quando adulterium ynitus publicum est, quam quando occultum est notum, tamen est certitudinaliter innocenti absolutus est, si uult innocens, à vinculo reddendi debitum, ac per hoc adulter nō potest exigere actum matrimonij, quamuis possit petere illum. Exigere siquidē importat coactionē, & est in proposito petere actum matrimonij, vt debitum, petere autem nudam petitionem actus significat.

significat: petimus enim et, quæ gratiosè concedenda putamus.

Tertium est, quod tota hæc difficultas consistit, quando adulterium commissum latet innocentè coniugem. Et est ratio pro parte affirmatiua, quia statim quod alter coniugum in adulterium declinat reliquus innocens sibi rem est absolutus à debito reddendo, & solum deficit sibi notitia facti perpetrati. Adulterij. Si namque sciret factum, constat quod esset absolutus: notitia enim non absoluuit, sed factum ipsum ex notitia sua, disponente sciure naturali, & diuino. Naturali quidem propter uiolatam fidem: diuino autem propter auctoritatem Domini, Matth. quinto, ubi excipitur fornicationis causa in præcepto de non dimittendo uxorem. Pro parte uero negatiua est communis (ut uidetur) animi conceptio. si quod adulter occultus post pœnitentiam potest exigere debitum ab innocente, ex hoc namque arguitur, quod non statim innocens coniux fuerat absolutus à debito, ac per hoc, nec adulter priuatus iure exigendi. Manifestatur autem hoc sic: Post pœnitentiam occulti adulterij, innocens in eodem statu est, in quo erat ante pœnitentiam adulterij: quoniam pœnitentia alterius non fecit ipsum de absoluto ligatum. Si ergo post pœnitentiam alterius tenetur secundum rem reddere debitum, et ante tenebatur secundum rem sequitur, quod etiam post pœnitentiam illius non tenetur secundum rem.

His præmissis narrandum est primo, quid appareat ueritatis pro altera parte, deinde inuestiganda est causa. Quum ergo coniugium societas quadam sit, ex aliis natura, uel uoluntate contractis foederibus, sumere possumus negatiuam partem esse, scilicet, quod non sit statim priuatus, sed priuandus iure exigendi. Inter patrem siquidem, & filium naturale ius est, sicut si filius patrem etiã occulte offendat, non teneatur pater hæredem illum habere. similiter inter patrem, & filium adoptiuum si mile ius est: inter socios quoque negociatores uiolata ab altero fide reliquus non tenetur. In his tñ omnibus, & similibus apparet, quod licet cuilibet, qui fidem uiolauit, uti iuribus societatis illius: filius siquidem tam naturali, quam adoptiuo iure post crimen in patrem grauissimum latens, Patris potest etiam foro conscientie hæreditatem adire, & similiter connegotiator, modo damnum non intulerit, quia obligaretur ad restitutionem. Quo fit, ut adulter occultus, quauis uiolati foederis reus sit, non prohibeatur à matrimonij iure: sed prohibendus: sicut in supradictis similibus priuandus est uiolator fidei iure illo.

Et quoniam hæc ita esse mihi uidentur, rō reddenda est. Occurrit autē mihi una cōis horum ratio, & est, quod pœnæ ille, quæ in potestate patris, uel iudicis sunt ita constituta, quod iudice, uel patre sciante, & eodem modo se habente, ut prius aliquis non punitur, non incurritur ipso facto, cōstat autem tales esse pœnas priuationum iurium, de quibus est sermo: ergo. Maiorem propositionē differentia pœnarum clarificat: pœnæ namque ecclesiasticarum censurarum non sunt ita in potestate iudicis, aut patris, ut iudicis, uel patris, ut prius perseuerantia excuset contra facientem ab incurfu censuræ, pœnæ autem alię siue conuentionales, siue à iure, nisi pars, aut iudex sciens uelit, non ligant. Minor autem clara est, quia si innocens coniux sciat adulterium alterius, & pater offensam filii, &c. eodem modo se habeant cum eis, ut prius non sunt

A priuati. Consonat autem hæc ratio specialitati pœnæ consequentis incestum cum consanguineis coniugis: ad huiusmodi enim incestum comitatur ipso facto priuatio iuris exigendi: nec est in potestate patris non imputare crimen hoc ad hanc pœnā, nec etiam est in potestate iudicis, quamuis possit dispensare. Ad adulterium autem simplex, priuatio consequens est in potestate patris. I. offensi coniugis, ut patet. Differentia igitur inter utrumque adulterium est: quod ille sic incestuosus est priuatus ipso facto, iste autem adulter est non priuatus, sed priuandus: alioquin nihil speciale de adulterio sic incestuoso diceretur. Et hæc positio non dissonat forte ab aliquo doctorum: nam illi, qui uidentur pro parte affirmatiua, ad hoc tendunt, ut, scilicet adulter priuandus sit ab altero innocente in foro conscientie, quum dicunt, dignus est, ut non seruetur fides, ei uel aliquid huiusmodi, alii autem pro parte negatiua uolunt, quod non ipso facto sit priuatus, & utrumque est uerum.

Ad rationem autem pro parte affirmatiua, negatur, quod secundum rem innocens ipso facto sit absolutus: est enim ipso facto habens ius, quo seipsum posset absolui in foro conscientie, si sibi constaret de facto. Romæ, die 20. Decembris, 1513.

RESPONSIO V.

Ad eundem.

De Nominandis complicibus à Reo in aliquo iudicio, & de eorum sententia.

Literis tuis frater charissime perlectis, in quibus quedam dubia soluenda mihi proposuisti, respondere distuli aliquot diebus, occupatus in aliis: uerum ne omnino charitati tuæ deessem, in hodiernum diem centui eximendum ab aliis.

S V M M A R I V M.

Non tenetur de aliquo crimine inquisitus complices in crimine nominare, uel accusare, nisi ipsorum crimen fuerit inquisitum criminis per se circumstantia, & in damnum publici, uel aliorum boni, & iudex ex zelo sui officij iuridice procedat.

Ad primum itaque dubium, an iuridice inquisitus de aliquo crimine, teneatur, & deat nominare complices, si non sunt infamati, & ante correctionem fraternam, & similiter ad secundum, an si ipse tales nominauerit, possit iudex contra tales procedere ad inquisitionem, & eorum rationem (quia consuetudo secularium iudicium habet, quod tormentis complices requirunt, & quod contra nominatos procedunt: in oppositum tamē est ordo fraternæ correptionis, & occultum complicis peccatum. Respondenti unico uerbo potest, quod hæc quæstiones decisa uidentur extra de confessis. cap. cum monasterium. Vbi dicitur, quod secundum utriusque iuris statuta de se confessis, super aliorum conscientis interrogari non debent, crimine lætæ maiestatis excepto: & quod si contingat aliquos nominari, tales nominati nulli sunt pœnæ subdendi, si tamen infamia huiusmodi nominati laborant inducenda est purgatio tribus sui ordinis adiunctis sociis. Quia tamen multæ sunt exceptiones ab ista regula, & multi multa dicunt, ut diffusè habes à Panorm. super dicto cap. uidetur mihi in primo dubio, quod triplici distinctione utendum sit in proposito, prima est, si nomen complicis est, uel non est circumstantia actus proprii illius, qui inquiritur. Secunda, si crimen de quo inquiritur, pendet in perniciem publici boni, seu aliorum.

Tertia

Tertia est, si iudex ex solius illius causæ ritu, & meritis procedit, aut ex zelo proprii officij. Nam si nomen complicitis esset circumstantia propria actus, quâ quilibet iudex cognoscens de aliquo actu habeat ex meritis illius causæ esset iudicare de illius circumstantiis, tunc iudex potest inquirere, & tenetur inquisitus confiteri complicem, sicut quando in foro pœnitentia penitens non potest aliter exprimeret peccatum suum nisi nominando complicem, debet reuelare complicem, puta cum quis cognouit propriam matrem. Constat autem inter circumstantias annumerari, quibus auxiliis aliquis fecit. Difficile tamen apparet accidere casum, in quo nomen complicitis sit circumstantia proprii actus in foro iudiciali, nisi per accidens, puta quia probabiliter aliunde iudex dubitet, quod reus fateatur id, quod non commisit, ut euadat forte tormenta, quoniam tunc ex nominatis complicitibus cognoscere potest, an verum dicat: sicut alijs circumstantiis, puta loci, vel temporis. Sed hoc ex parte iudicis licitum videtur: sed ex parte rei, qui scit se verum dicere, non debet infamia alterius occultari culpam suam, ex quo complicitis non est actus sui circumstantia, quantum est ex parte ipsius actus perpetrati. Similiter si crimen pendet adhuc in perniciem Reip. eccle. aut aliorum priuatorum: puta, quia sunt multi corruptores fidei, aut conspiratores, aut latrones, aut subuersores aliorum debet iudex ex officio inquirere, & reus homini perseuerantes in malo pernicioso omnino occultos (de his sermo est) debet reuelare, nisi forte probabiliter crederet correctione fraterna eos amplius non peccaturos, quod non facile credendum est de religiosis, præsertim huiusmodi sceleribus irretitis, sed dubitandum potius est, quod fingent se emendare. Et propterea tutius in huiusmodi casibus prælati potest per se, vel alium, & volenti saluare, non perdere oues suas, & curam famæ proximorum solito habere, ut pastorem decet, complices, siue non complices tales reo notos reuelare. Si autem crimen in detrimentum aliorum non pendet, non tenetur reus occultos alios reuelare, sed ordinem fraternæ correctionis præponere. Illud præoculis est semper habendum, quod quemadmodum, in communi præcepto inquisitionis, si quis scit, &c. subintelligitur seruato iuris ordine, ita cum quis inquiritur in genere de complicitibus, subintelligitur secundum iura reuelandus, quia non potest pius prælatus, seu iudex præcipere. Et propterea non peccant prælati, seu iudices de complicitibus inquirendo, si intentio infra iuris limites consistit. Et similiter non peccant, inquisiti si omnino occultos tacent, aut dicunt se non habere complices alios, habendo occultos tantum, quia responsionum verba intelligenda iuxta sensum interrogationum sunt: intentio tamen oportet, quod sit infra iuris limites.

S V M M A R I V M.

Contra nominatos à Reo aliunde prorsus occultos non est procedendum.

In secundo autem dubio, si aliunde omnino occulti sunt, qui nominati sunt, non est procedendum contra eos: quoniam talis reuelatio non sufficit ad accusandum, nec ad denuntiandum, nec ad infamandum, seu clamorosè insimulandum: propterea omnis via procedendi, quæ in tribus dictis inchoat, aufertur.

Ad id vero, quod de consuetudine opponis seruari, quia consuetudines patriarum consistunt in facto, ipsi viderint si ita est. Non tamen credo ita

esse, nisi in quibusdam criminibus exceptis, & hoc propter sequaces Bartoli, & quod nihilominus aliqua interueniant iudicia contra sic nominatos.

S V M M A R I V M.

Non potest iudex quempiam cogere, ut dicat defectum quem non iudicialiter nouerit.

Ad tertium autem dubium vtrum iudex sciens defectum alicuius à tribus, vel quatuor non per modum iudicij, possit ipsum cogere ad dicendum veritatem, respondeo, quod quæstio hæc decisa est extra de accusat. capit. inquisitionis. Vbi expressè dicitur, quod si non extat infamia, vel clamorosa in sinuatio, non debet fieri inquisitio, etiam si duo, vel tres iurati dicant se vidisse delinquentem, aut alicui libellum secreto tradant. Unde patet, quod non potest prælatus cogere talem ad dicendum veritatem.

S V M M A R I V M.

Non nisi de crimine cuius præcessu publica infamia potest quis inquiri.

Ad quartum dubium, vtrum infamatus de aliquo possit de omnibus inquiri, ut tenet Petrus de Palu. in 4. sentent. respondeo, quod non potest inquiri de illis de quibus non laborat aliqua infamia: iuxta dictam decretalem dicentem. Super illis solummodo fieri inquisitio debet, de quibus clamores aliqui præcesserunt. Dictum autem Petri de Palu. (cum bona reuerentia dictum sit) tantum valet, quantum sua ratio, scilicet, quia iudicare de occultis non propter peccatorem prohibetur. Hæc enim ratio falsum assumit, quia occulta ex ipsa ratione, quæ occulta sunt, ab humano iudicio exempta sunt, & proportionaliter occulta in tali iudicio, seu processu ab illo exempta sunt suapte natura.

Hæc sunt pater venerandæ, quæ mihi occurrunt scribenda ad tua dubia, non plus autoritatis habitura sunt, nec cætera mea, quam ratio eorum mereatur. Bene valde, & Deum pro me ora. Roma, die 5. Nouembris, 1518.

RESPONSIO VI.

De negando religionis ingressu, & professione Iudeis alias idoneis ad hæc.

Ad R. Patrem F. Matthiam de pace sacra Theologiae Salmaticensem Regentem.

S V M M A R I V M.

Tametsi in quibusdam locis mortale peccatum nullum sit negare religionis ingressum nativis Iudeis, alias ad religionis ingressum, & professionem idoneis, hoc tamen illius debiliber faciunt.

Reuerende pater salve. Humillimis paternitatis vestræ literis perlectis, quibus petis an illis, qui ex Iudeis originem ducunt, si in nullo culpabiles inuenti, nec aliter suspecti nisi ratione originis sint, possit negari ingressus religionis, & si fuerint nouitii, negari possit professio absque peccato mortali, an sit hoc contra præceptum charitatis. Respondere, ut par est, volens paucis me absolua, eo quod cum sapiente sit sermo. Actus recipiendi ad religionis statum, ut à prælatis ipsarum religionum egreditur, & terminatur ad aliquem in determinare, licet habeat rationem debiti (quoniam religiones instituta sunt non solum propter presentes, sed etiam futuros) ut tamen terminatur ad hanc, vel illam conditionem personarum, vel hæc aut illam personam, caret debiti ratione, nisi necessitas aliqua debiti rationem inducat. Et de persona quidem determinata, patet ex hoc, quod cha-

ritas

ritas nõ ardeat ad diligendum seu beneficiendum alicui particulari non alias cõiuncto, nisi in articulo necessitatis, vt testantur præcepta charitatis tã in corporalib. de elemosynâ, quã in spiritualibus de correctione fraterna. Vnde & D. Thom. in quolibetis dicit, quod habens de superfluo, non tenetur obuianti pauperi, ac petenti elemosynã dare, quia licet teneatur superfluum elargiri, non tñ dare, huic. Et in Secunda Secundæ de correctione fraterna dicit, quod cadit sub præcepto, secundum quod est necessaria ad fratris emendationem. Constat autem quemlibet idoneum ad religionis statum cõiter inuenire alibi gratiam, si ab vna religione refutatur. De conditione vero personarum patet ex hoc, quod religionis prælati statuto possunt cauere, vt genus aliquod hominum sine eorũ culpa ad religionem non admittatur, vt testatur statutu de non recipiendis illegitime natis. Nec multum refert inter recipere huiusmodi ad habitum, & receptos ignoranter reicere ante professionem, quã non minus libera est religio intra annũ probationis, quã nouitius, quum annus probationis in fauorem vtriusq; datus sit, nec vlla pollicitatio implicite fiat magis hinc, quam inde. Constat autem ex sacris canonibus, vt patet extra de regu. ca. statumus, nouitium posse libere intra annum probationis redire ad priorem statum: igitur religio potest nouitiũ libere à se excludere. Et confirmatur, quia quemadmodum nouitius si perlectis nouiter censuris in iure latis contra religiosos, & inhabilitatib. mendicantium, quas tamen in sæculo præscire potuisset, relicta religione potest ad priorem statũ redire: ita religio cognita origine nouitij prius indiscussa potest illum refutare. Quum igitur natio eorum, qui ex Iudæorum genere sunt, conditionem habeat quibusdam minus gratiã propter tot eiusmodi publicam apostasiam, in Hispania si religionis alicuius prælati statuto, vel opere eos reculent recipere ad habitum, vel ignorantes receptos nolint ad professionem admittere, nullum ex hoc mortale peccatum ex suo genere incurrunt.

Et quamuis ita esse mihi videatur: irrationabile tñ mihi videtur, perpetuum statutum aut opus huiusmodi refutationis respectu illorum, qui nulla alia suspicionis nota sunt effecti, nisi quod originẽ ex Iudæis traxerunt. Tum, quia salus nostra ex Iudæis est, ex quibus natus est Christus & in carnem, & Apostoli, & plurimi patres fidei, & ingrati inuenimur, sui generis filios repellendo. Tum, quia occasio daretur Iudæis, vt ad fidem non conuertantur dum intelligunt conuersorum filios in generatione, & generatione repulso à religione. Tum, quia religionis status est talis, vbi ipsi potius si in aliquo dubitant solidari in fide, quam alios inficere possunt. Hæc sunt Pater reuerende, quæ mihi occurrunt respondenda, in die Sancti Matthæi Apostoli, Senis. 15 14.

RESPONSIO VII.

De vinculo perseverandi in religione, cum quis hoc proposuerit.

S V M M A.

Ingressus religionem cum proposito perseverandi in illa vsque ad mortem non tenetur in ea uiuere nisi huic deliberato proposito fuerit adiuncta aliqua implicita promissio.

Charissime Fili, quæstioni tuæ ob occurrentis de facto casus necessitate interpositis aliis respondendum duxi. In casu ergo proposito, cum scilicet N. ingressus est religionem quandam men-

dicantium, in quodam illius conuentu regularis vitæ, cum animo deliberato perseverandi vsque ad mortem in illa particulari religione, & in illo particulari conuentu in seruitium beatæ Virginis, cui ecclesia illa dicata est, & postquam multos menses ibidem egit, ob quorundam scelera ibidem impunita, ad seculum intra annum probationis redijt. Scito ex duobus capitibus procedi posse, primo, ex assumpto habitu cum deliberatione perseverandi vsque ad mortem: secundo, ex intentione particulari ad hunc conuentum, frustrata ob inopinatum successum malæ vitæ inuentæ in conuentu illo. Et vt à primo incipiamus, quæstio ista petita fuit ab Innocentio 3. vt patet extra de regu. & tran. ad religio. in capit. consulti. & ab ipso distincta, & postmodum à Grego. 9. in cap. statuumus, magis explicata.

Est autem eorum sententia, quod suscipiens religionis habitum volens absolute vitam mutare, ad religionem tenetur. Quod potest bene, & male intelligi. Si enim per voluntatem absolute mutandi vitam intelligatur deliberatum propositum perseverandi vsque ad mortem, & nihil aliud, male intelligitur: si autem per voluntatem absolute mutandi vitam, intelligatur deliberatum propositum perseverandi vsque ad mortem cū promissione implicita huiusmodi perseverantiæ bene intelligitur. Quod patet dupliciter.

Primo ex eo, quod votum requirit tria: propositum, deliberationem, & submissionem: ita quod absque promissione nullum est votum.

Secundo ex eo, quod ratio quare talis volens absolute mutare vitam, tenetur et ad rationem, expresse assignatur in dicto cap. quia ipse renuntiat anno probationis in fauorem suum, sic suscipiendo habitum. Ex hoc enim habetur, quod voluntas illa est voluntas renuntiantis probationi, & facientis hodie, quod post probationem erat acturus, quod nihil aliud est quam promittere perseverantiam vsque ad mortem, quod est vouere religionem. Et si hæc distinctionem vis plenius intelligere, finge in religione duos modos distinctos sensibilibus, & notorie omnibus esse regulariter institutos ad ingressum religionis: alterum cum anno probationis, & alterum sine vlla probatione, & finge rursus duos iuvenes ambos cum proposito deliberato perseverandi vsque ad mortem, ingredi ad religionem illam, sed alterum per illum modum, cui adiungitur annus probationis, & alterum per reliquum modum, cui nulla adiungitur probatio. Et discernes voluntatẽ vnus à voluntate alterius in hoc, quod iste secundus cum deliberatione promissionem imò exhibitionem sui habuit, ille non, & videbis, quod de primo non verificatur, quod vult absolute mutare vitam, sed de secundo tantum. Suscipere igitur habitum nouitiorum (sine sola benedictione distinguatur ab habitu professorum, sine aliter) cum deliberato proposito perseverandi vsque ad mortem, ita etiam quod velle hodie esse finem anni, vt posset tunc profiteri, nõ obligat hominem ad religionem in particulari, aut in communi: sed liberum relinquit, vt redeat ad seculum. Dixi autem nouitiorum propter susipientem voluntarie habitum professorum, sciendo quid hoc importat: talis enim factio exhibet seipsum religiosum professum, & quia voluntas conformis est facto suo voluntario, in voluntate non solum est deliberatio, sed promissio ac exhibitio cum renuntiatione probationis. Nihil tamen scrupuli, in re hac accidit, si nouitius

Et discernes voluntatẽ vnus à voluntate alterius in hoc, quod iste secundus cum deliberatione promissionem imò exhibitionem sui habuit, ille non, & videbis, quod de primo non verificatur, quod vult absolute mutare vitam, sed de secundo tantum. Suscipere igitur habitum nouitiorum (sine sola benedictione distinguatur ab habitu professorum, sine aliter) cum deliberato proposito perseverandi vsque ad mortem, ita etiam quod velle hodie esse finem anni, vt posset tunc profiteri, nõ obligat hominem ad religionem in particulari, aut in communi: sed liberum relinquit, vt redeat ad seculum. Dixi autem nouitiorum propter susipientem voluntarie habitum professorum, sciendo quid hoc importat: talis enim factio exhibet seipsum religiosum professum, & quia voluntas conformis est facto suo voluntario, in voluntate non solum est deliberatio, sed promissio ac exhibitio cum renuntiatione probationis. Nihil tamen scrupuli, in re hac accidit, si nouitius

tius continue gesserit habitum veterem benedicti pro altero, etiam si libentius deuotionis causa, quia benedictus creditur gestator: quoniam habitus professorum ubi sola benedictio distinguit, penes benedictionem, quæ sit proprie professionis tempore, attenditur, vteo dicto capit. statuimus, sumitur.

Et licet hæc ad propositi casus claritatem sufficiant: vt tñ desiderio tuo, an et si intercessisset promissio, teneretur, respondebo iuxta secundum caput. Scito quod si simplicis voti promissio comes fuisset, duo consideranda essent.

Primo ex parte intentionis, distinguendo intentum, & attractiuum, quia stat, quod attractiuum alicuius ad particularem religionem & ecclesiam, sit deuotio ad aliquam figuram beatæ Virginis conuersatio cum quibusdam religiosis, grata amoenitas loci, & huiusmodi, intentum autem non fit ad hoc limitatum: quum. Sintendit esse sicut sunt illi religiosi, qui possunt ad arbitrium prælati s'm regularia statuta inde mitti ad alios cõuentus: hoc enim testatur intentionem non esse limitatam ad hunc conuentum solū. Et si intentio alicuius fuisset limitata ad vnum solum conuentum, euentus ille inuentorum scelerum cõsiderandus est, an sint crimina communia, an paucorum, an cum spe provisionis, an sine spe provisionis. Si enim impune scelerata communiter licet committere, nec spes humano more sit superuenturæ provisionis, non obligatur iste ad obseruandam voti sui legem, quam cõstat in tali euentu non esse inuentam. Votum. n. religionis quasi ad tutum portum tendens non debet esse vinculum detentiuum hominis in tali perenni periculo: scriptum est enim, Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris, &c.

Hæc sunt filii charissimè, quæ mihi videntur ad quæstionis tuæ solutionem dicenda: tuum erit applicare ad particulare factum, & meliori, ubi opus est, iudicio vtendo, de N. casu iudicare. Bene vale, & Deum pro me ora. Romæ die 11. Nouëbris, 1512.

R E S P O N S I O V I I I.

De modo exoluendi, & dicendi hõvas canonicas in choro. Ad eundem.

Quæstioni tuæ frater charissimè an is, qui in choro sic diuinum officium persoluit, quod sui chori versus submisit sibi ipsi soli dicit, alterius verò chori versus audit tantummodo, satis faciat præcepto Ecclesiæ de persoluendis canonicis horis, respondere eo pacto proposui, vt quia diuersi diuersa dicere videntur, vtriusque partis rationes pensentur, & sic veritas elucescat.

Opinio igitur dicentium, quod in casu proposito satis sit Ecclesiæ, fundatur super hoc, quod nullus in choro, vel comitatus soluens diuinum officium tenetur dicere totum: sed sufficit medietatem dicere & medietatem audire, secundum alternationem versus hinc, & inde: vt cõsuetudo Ecclesiæ testatur: sic autem sit in proposito, quia iste vnus partis versus dicit, & alterius audit: ergo satisfacit. Sed contra istam rationem militat: quia vtriusque, quod est per accidens loco eius, quod est per se.

S V M M A.

Persolvens officium sic, vt in choro vnum versus dicat, & alterum audiat, non satisfacit diuino officio, sed tenetur secrete dicere.

Ad cuius euidenciam clarum scito, quod præceptum ecclesiæ est, vt quilibet dicat totum officium, vt patet extra de celebratione missæ. cap. presbyter. Sed quoniam aliquem dice-

re totum officium cõtingit dupliciter. scilicet cõicando cum alio in officio, & sine cõione cum altero: idco duobus modis satis fit diuino officio. scilicet persoluendo sine alterius communionem, & tunc, quia cum alio non communicat, totum solus dicit, & communicando cum altero, & tunc alternando, totum quilibet cõmunicans dicere censetur, dum quilibet communicans in persona communicantis secum dicit id, quod dicit. Vnde in hoc modo dicendi officium, scilicet alternatim, aliquod concurret per se, scilicet communicatio dicentium, quo fit, vt quodlibet ab altero dictum sit cõmune alteri, & aliquid per accidens, scilicet, quod iste partem dicat, & partem audiat. Constat autem, quod quum aliquis sic partem suam dicit, non vt communem, sed vt propriam, non communicat in ea cum altero: talis autem est dicens partem sui chori sic submisit, quod sibi soli dicit. Non communicat igitur iste in proposito casu cum altera parte chori: ac per hoc non satisfacit. Et confirmatur, quia etiam in choro dicere partem suam non qualitercunque, sed vt cõmunem, est pars chori. Dato ergo, quod ecclesia non præcepisset dicentibus officium cum aliquo, nisi dicere partem suam, adhuc sequitur, quod istenõ satisfacit in proposito, quia non dicit id officij, quod dicit, vt partem ex quo id, quod dicit, vt partem communis officij sibi, & alij, sed vt propriam sibi, quia non communicatur alij per audibilitatem. Et confirmatur, quia si sufficit medium dicere, & medium audire, possem medium matutinale officium solus in camera dicere, & deinde audire alium legentem reliquum, quod est ridiculum. Concludendum ergo mihi videtur absque ambiguitate, quod in casu proposito iste non satisfacit officio. Et hæc intelligenda sunt de toto officio: nam in aliquo particulari versus deficere, non est contra præceptum. Romæ, die tertio Nouëbris, 1514.

R E S P O N S I O I X.

De usura, & in veniali pertinacia, & publico delicto.

Receptis literis vestris reuerende pater, inuentia in illis dubia à me requisita.

Primum est, an usura soluta ab accipiente sine necessitate pecunias mutuo, sit restituenda illi, qui soluit. Et est ratio dubij, quia videtur hic iniustitia esse etiam ex parte dantis.

Secundum est, an pertinaci etiam vsque ad mortem in aliquo veniali, non ex contemptu, sed quia est veniale, sit deneganda absolutio de cæteris peccatis.

Tertium est, quomodo intelligatur delictum publicum, vt sine peccato possit reuelari, an quia potest probari, an quia fuit de eo conuictus coram iudice, an quouis alio modo.

S V M M A.

Restituenda est usura accipienti pecunias mutuo sine necessitate.

Non neganda est ceterorum peccatorum absolutio penitente non uolenti etiam in mortis articulo de peccato, quod veniale est.

Ad quæ prout paternitas vestra exposcit, breuiter respondendo, dicitur, quod usura sic soluta proculdubio restituenda est ei, qui soluit: quia ex parte dantis non est iniustitia secundum ipsam donationem, sed secundum causam tantum, puta si propter pompas facienas: accepti mutui sub usuris, datio enim ipsa secundum se non habet vnde sit illicita. Liquidum quoque est, quod pertinaci proposito

proposito, cum venialium ordinem non tranſcendat, nec venialia remiſſionem mortalium impediatur, nec vnum veniale connexionem cum aliis venialibus habeat, impendenda eſt abſolutio ceterorum peccatorum.

Ad id vero, quod tertio quaeritur, dicitur quod per ſe publicum (quod per accidens vero infinitis modis inueniri poteſt) eſt, quod ex ſe habet, vnde in cōem notitiam perueniat. Vnde non cenſendū eſt publicum aliquid ex hoc, q̄ probari poteſt, cū hoc nō adhuc habeat, vnde ex ſe in cōem notitiam veniat, quamuis hoc habere poſſit: ſed bene conſtituitur in eſſe publico ex hoc, quod conſeſſus eſt iudicialiter, niſi per accidens à iudice inhibeat executioni publicationis. Contingit enim non ſolū prædicto, ſed multis modis humana delicta deuenire ad prædictam publicationem, vt puta ſi delinquatur in communi hominum præſentia, loco ſcriptura, & in aliis huiusmodi: quibus contingit ſine detractioſis vitio poſſunt delicta hæc tāquam publica dici.

Hæc ſunt doctiſſime pater, quæ pro reſpōſione occurrunt, quæ tu ipſe optime inuenire potuiſſes, ſi voluiſſes. Bene vale, & ora Deum pro me. Florentiæ in ſancto Marco 16. Octobr. 1509.

RESPONSIO X.

De annua penſionis venditione ex beneficio eccleſiaſtico debita.

S V M M A.

Annua penſionis pecuniam recipiens, vel certam pecuniarum ſummam, ut liberetur ab onere exigendi, &c. non incurrit ſimoniam.

A Mantiffime Frater, quaſtioni tuæ an poſſis annuam penſionem tibi ex quodam beneficio eccleſiaſtico debitam abſq; ſimonix vitio pro certa ſumma pecuniarum ſemel perſoluenda vendere, reſpondendo dico nullam interuenire in hoc cōtractu ſimonix labem: quia annuæ penſionis ius pure tēporale eſt, nihil ſpiritualitatis habens. Quod ex duob. patet eo, quod ſolos fructus beneficii eccleſiaſtici reſpicit: nam annua penſio non eſt beneficium eccleſiaſticum, proprie loquendo: ſed beneficium ex quo tibi annua debetur penſio illius eſt, qui tibi debet annuam penſionem de fructibus. propter quod ſolus ipſe beneficium hoc habens, tenetur ad diuinum officium horrarum canonicarū: tu enim ex penſione hac non teneris ad diuinum officium, vt pote nō propterea habens aliquod eccleſiaſticum beneficium. Ex eo, quod poteſt etiam laicis concedi: ſicut & conceduntur eis decimæ eccleſiaſtici debita. Vt enim D. Tho. in 2.2. q. 100. artic. 4. ad tertium dicit, cum concedit Papa decimas eccleſiarum laicis, non intelligitur concedere ius ſpirituale decimarum, ſed temporalem actionem circa fructus decimarum. Et ſimiliter eſt dicendum in propoſito, quod conſeſſio annuæ penſionis nō eſt niſi pure temporalis rei donatio, ac per hoc poteſt licite pro certa ſumma pecuniarum beneficium ab onere penſionis liberari. Nec obſtat, quod in bullis penſionis appoſitum eſt, quod ſi non annuam ſoluerit penſionem beneficium ſit tuum ipſo facto: quoniam hæc, & ſimilia non ad ipſius penſionis naturam, ſed ad poenam non ſoluentis ſpectant: iudicium autem de contractibus non ſecundum adiunctas accidentes poenas, ſed ſecundum eorum naturas attenditur. Et hæc accipere ceſſante fraude, quam ſcio in te non habere locum. Nam ſi quis in fraudem ſimonix, vnico contextu renuntiat beneficio, reſeruat ſibi penſionem, & extinguit

penſionem pro tanta ſumma, non ſolum apud Deum (qui venditionem beneficii palliatam inſpicit in corde) ſed et in foro humani iuris ab æquo iudice damnaretur: ſicut in ſimilibus damnantur contractus in fraudem uſurariū, Bene vale. Romæ die 16 Februarij, 1518.

RESPONSIO XI.

De recipientium & ſoluentium pro locatis pecunijs quinque pro centum ſaluo capitali ad magiſtrum Conradum Roenlim.

Sollicitudini Tuæ pater reuerendæ deeſſe nequam poſſum, cum ex fonte pietatis illam procedere uideo. Quaſtioni igitur in qua meum poſcis iudicium, propterea q̄ nuper in partibus Germaniæ eſt exorta, caſus de verbo ad verbū eſt ille: Vtrum Petrus conſignans centum florenos apud Paulum mercatorē, vt ei pro parte lucri capitali ſaluo assignet per annum quinque florenos, reſiduo lucri ſibi reſeruato, licite cōtrahat, & ad reſtitutionem illorum in foro animæ non teneatur.

Et eſt ratio dubij: quia iſte contractus, vt proponitur, eſt manifeſtè illicitus, ſed ut exponitur, dicitur licitus. Exponitur autem, quod contractus iſte includit uirtualiter tres contractus: primò contractum ſocietatis negotiatiuæ inter Petrum ponentem centum florenos, & Paulum ponentem induſtriam: ſecundo cōtractum aſſecurationis capitalis inter eodem Paulo aſſecurante Petrum de ſuo capitali: non enim licet minus Paulo, quam cuiſcunque alteri aſſecurare Petrum: & propterea ponitur hic capitale ſaluū. tertio contractum uēditionis & emptionis lucri ſperati inter eodem, Petro uendente lucrum ſperatum Paulo pro certo pretio ſcilicet quinque pro centum. Et iſte ſimiliter contractus nō eſt minus licitus Petro cum Paulo, quam inter Petrum, & quemcunque tertium: & propterea determinatur hic certum lucrum, ſcilicet quinque pro centum.

Hic eſt caſus ut proponitur & exponitur. In quod tria dicenda occurrunt: primò q̄ contractus iſte falſo exponitur: ita q̄ non eſt capax iſtius expoſitionis: ſecundo qualiter deberent adijungi alij duo contractus primo: tertio quid abſolutè reſponderendum eſt quaſtioni.

S V M M A.

Conſignans pecunias apud mercatorem, ut ei pro parte lucri capitali ſaluo assignet per annum puta, quinque aureos reſiduo lucri ſibi reſeruato, illicite contrahit, & in foro animæ, & conſcientiæ ad reſtitutionem tenetur.

Quo ad primum declaratur, quod contractus iſte falſo exponitur: quia iſte cōtractus ſecundum ſuā formā manifeſtè eſt cōtractus ſocietatis: & ſi includit alios duos, aut includit eos ex natura ſua, aut ex cōditionibus appoſitis. Nō ex natura ſua: quia cōtractus ſocietatis eſt contractus diſparatus ab illis alijs: ſunt nanq; oēs iſti contractus uelut ſingulares quædā ſpecies non ordinatæ ſicut numeri aut figuræ, nec ſicut cauſa & effectus uirtualiter incluſi in cauſa, vt patet ex hoc quod ſinguli ſeorſum ſine alio inueniri poſſunt, nō includit ergo iſte ſocietatis contractus alios duos ex natura ſua. Nec ex cōditionibus appoſitis, quia iſta cōditio, ſaluo capitali non inſert contractum aſſecurationis. Probat, quia cōtractus aſſecurationis capitalis eſt contractus commutationis: ac per hoc debet fieri dato aliquo honeſto pretio pro aſſecuratione: alioquin cōmutatio non eſt: in propoſito autē caſu nihil omnino datur, aut pmittitur à Petro

tro pro aſſecuratione: non igitur ex illa conditione appoſita, ſcilicet ſaluo capitali, habetur contractus aſſecurationis capitalis, vt expoſitor fingit. Similiter altera conditio, ſcilicet aſignat quinque florenos pro parte lucri, reſiduo lucri ſibi reſeruato, nō inferi contractum uenditionis & emptionis lucri ſperati incerti: quoniam contractus uenditionis & emptionis lucri ſperati incerti eſt etiam cōtractus commutationis, & debet ita fieri cum Paulo ſicut fieret cum tertia perſona. Conſtat autem, quod tertia perſona non emerit à Petro lucrum ſperatum ex centum hoc modo, ſcilicet ut ipſa tertia perſona nihil in præſenti acciperet, ſed ſolam ſpem habendi lucrum ultra quinque pro centum, & ex iſta ſola ſpe obligaret ſe ad dandum Petro ſingulis annis quinque pro centum ex lucro illorum cētum. Et circa hoc non oportet aliam probationē afferre: quoniam mercatores ipſi locupletiffimi teſtes ſunt, quōd quilibet inuitus hunc contractum, pretium aliquod ultra illam ſpem exigit pro ſua obligatione & periculo. Et quia in caſu propoſito iſta certificatio ſperati lucri abſque pretio aliquo imponitur Paulo, manifeſtē patet quod non interuenit hic contractus emptionis & uenditionis ſperati lucri, ſed ſolus contractus ſocietatis cum illis conditionibus, falſo ergo exponitur contractus iſte. hæc de primo.

Quo ad ſecundum, licet dicti tres contractus in ueritate in caſu poſito nec formaliter, nec uirtualiter ſint, quia tamē fieri poſſēt diſtinctē & ſeorſum dicti contractus cum appoſitis pretijs dicendū occurrit quomodo licitē, vel illicitē fieri poſſunt.

Dupliciter autem contractui ſocietatis poſſunt dicti duo contractus coniungi, ſcilicet ex pacto, & ſine pacto. Et ſiquidem cōtractus ſocietatis habet hæc pacta annexa, ſcilicet ut Paulus teneatur aſſecurare capitale & certificare lucrum ſine aliquo pretio, manifeſta eſt iniquitas, nec eget declaratione aliqua: quoniam ex dictis ſatis patet, quod eſſet ſocietas hæc leonina. Si uerō contractus ſocietatis habeat hæc pacta annexa, ſcilicet ut Paulus teneatur aſſecurare capitale, & certificare lucrum pro eodē pretio, quo tertia perſona aſſecuraret, & certificaret, adhuc Paulus iniuſte aliquantulū grauaretur, quantum eſt ex ratione iuſtitie: quoniam contractui ſocietate habente ſuam æqualitatem nō debet ſecundum iuſtitie rationem ſuper adiungi Paulo hoc grauamen, ſcilicet quōd teneatur aſſecurare capitale & certificare lucrum illo pretio, quo alius faceret: quoniam conſtat, quōd ex æqualitate ſocietatis ad hoc non tenetur, licet gratioſe poſſet hoc facere, ſicut non eſt licitum ex pacto obligare accipiētem mutuo, vt teneatur remutuare: quamuis hoc gratioſe poſſit & debeat facere. Dixi autem ſecundum iuſtitie rationem: quia ſi ex quaſi conditō communi pacta hæc in conſuetudinem deducta, vt licita eſſent (ſicut pactum de retrouendendo introductum cōmunitè eſt in deteſtationem fraudis uſurarum) tolerari poſſent iſta pacta ratione huiuſmodi conſuetudinis, quæ tamē non eſſet introducenda: quia in fauore eſt fraudis uſurarum. Aperitur enim per hæc pacta uia palliandi uſuras cum damno uirorum induſtriorum: quia hæc pacta ſubeunt, quia egent pecunijs, vt poſſint de ſuis induſtrijs uiuere: & minus malum eſt eis hæc pacta ſubire, quam cum manifeſto intereſſe inuenire pecuniam eis opportunam.

Sine pacto autē ſi dicti contractus ſuperueniant contractui ſocietatis, ita vt cōtractus ſocietatis fiat

libere ex omni parte cum debitis conditionibus ſocietatis, & ſociorū, ſed ſeorſum ac diſparate ſuperaddatur iſti contractus, vt Petrus à cura ſolicititudinis ſe exoneret, & à timore fraudis ſe liberet, dicendum occurrit, quōd cōtractus aſſecurationis capitalis, & contractus certificationis lucri ita poſſunt licite fieri inter Petrum, & Paulū ſocios: ſicut inter Petrum, & tertiam perſonam poſſent licite fieri, adhibitis, ſcilicet honeſtis pretijs ſecundum iudicium ſapientum in illa arte, illo tempore, in illo loco, cum tali perſona, & breuiter conſideratis indiuidualibus conditionibus, quæ ſcientifice determinationi non ſubiunt. Conſtat nanque, quod tali tempore, vel propter talem perſonā, vel propter talem in loco uix inueniretur aſſecurator, aut certificador lucri non ſolum quinque pro centum, ſed nec in minimo. Et propterea non uidetur abſque uſurariū fraude fieri ſi promiſcue præſupponatur cum qualibet perſona, aut in quolibet artificio lucrum certificandum quinque pro centum, aut capitale ſaluum. Experiētia ſiquidem teſtis eſt multos ex uitio perſonæ, multos ex temporis euentu, &c. deficere. Hæc de ſecundo.

Quo ad tertium, ſatis patet ex dictis, quod abſolute loquendo in quaſtione caſus propoſiti, tam vt proponitur, quam vt exponitur, iniuſtum eſt ſocietatem hanc inire, & Petrum teneri in foro animæ, ad reſtitutionem, ſi huiuſmodi ſocietatem cum Paulo de facto contraxit: quoniam cum inique grauauit, de facto conditiones uſurarias apponendo capitalis ſalui, & lucri certi, vt manifeſtum eſſe puto ex dictis.

Hæc ſunt pater amantiffime, quæ mihi occurrunt pro ſolutione quaſtionis propoſitæ. Rogo, vt orētis Deum pro me. Romæ, die prima Aprilis, 1515.

R E S P O N S I O X I I .

In quinque dubiorum ſolutiones diſtributas ad eundem.

Accipi reuerende pater ſchedulam quinque dubiorum: neſcio cuius uiri notabilis ſcrupuloſæ conſcientiæ petentis à me ſatiſ fieri: quum tamē P.V. doctiſſima optime illi ſatiſfacere potuiſſet, ſi mihi hanc ſarcinam imponere uoluſſet. Vt ergo charitati ueſtræ, & illius conſcientiæ non deſim, quamuis conualeſcens, reſpondere curabo repetēte reuerſuro latore reſponſionem breuem.

S V M M A .

Non opus eſt penitenti conteri ſingulis peccatis numeraliter in eadem ſpecie peccati.

St igitur primum dubium, an ſit ſimpliciter de neceſſitate ſalutis penitentem conteri de ſingulis peccatis numeraliter in eadem ſpecie, quū poteſt ea ſigillatim ad memoriā reducere. Et eſt ratio dubii, quia hoc uidentur cōiter doctores in 4. ſententia ſentire. Ad hoc dubium breuiter dī, quod licet quidā uideātur hoc ſentire quantum ad integritatem ſatiſfactionis (ita quod ſicut ſigillatim in ſingulis peccatis mortalibus adimpleuit uoluntatem ſuā contra Deū, ita ſi integre ſatiſfacere debet oportet, quod ſigillatim toties deteſtetur crimina ſua) ſi quis tñ diligenter conſideret, nec ad contritionem, nec ad confeſſionem, nec ad ſatiſfactionē exigitur huiuſmodi numeralis de articulatione peccatorum. Et de contritione quidem patet ex ueteri teſtamento (quia in quacunque hora ingemuerit peccator omniū iniquitatum eius non recordabor) & ex nouo, quia dimiſſa ſunt mulieri peccatrici peccata multa, quū dilexit multum. Impoſſibile ſiquidem eſt, in quacunque hora

hora ingemiscimus, relinquendo peccatorum multitudinē copiosam, omnia dinumerare, & ratio dimissionis peccatorum non detestatio multiplex, sed multa dilectio redditur. Et vtriusque ratio est, quia momentanea contritio virtualiter extendens se ad omnia crimina commissā, sufficit ad salutem, & tanta possit esse quod sufficeret ad omnimodā satisfactionem, vt de Latrone creditur. Non minus quidem satisfacit debitor centum quadrantum, si dat vnum aureum valentem centum quadrantes, quā si daret centum quadrantes numeraliter. De confessione vero clarum est, quod vnicui verbo potest confiteri centum millia peccatorum, nec oportet sigillatim singula numeraliter dicere. De satisfactione autem eadem est ratio, quę de contritione dicta est: vnum siquidem opus penale magnū multis paruis æquualet, & tanto melius est, quanto maioris est virtutis vnum magnū opus quam multa parua facere, vt patet in Ethicis. Sētentia igitur doctorum in quarto verificatur in hoc, quod oportet de singulis, aut formaliter, aut virtualiter, conteri.

S V M M A.

Circumstantia loci per se est necessario confitenda.

Secundum dubium, quā circumstantia loci sacri est necessario confitenda secundum doctrinā S. Thom. & secundum veritatem. Ad hoc breuiter dicitur, quod tunc tantum quā actus peccati commissus directe contrariatur sanctitati loci, id est, ei ad quod sanctificatus est locus, verbi gratia: Locus consecratus est ad sepulturam, vel ad cultum diuinum, & ex consequenti ad libertatem confugientium, depositarum rerum, & huiusmodi: quā sit ergo contra ista, tunc & non aliter, venit confitenda circumstantia loci sacri necessario.

S V M M A.

Tam venditor, quā emptor sciens naturam rei, & valorem si res maiori, vel minori pretio veniat, quā valeat, peccat.

Tertium dubium est, si tam venditor, quā emptor sciat naturam rei, & valorem, an nullum subsit peccatū si res vendatur pro maiori, vel minori pretio. Et est ratio dubij, quia scienti, & volenti non fit iniuria, & si in casu subsit peccatū, declaretur vnde oriatur peccatū illud. Ad hoc breuiter dicitur, quod si res venditur pretio, quod est extra totam latitudinem iusti pretij, nec aliqua hic interuenit donatio, vt præsupponendum est, sine dubio peccatū est. Nec oportet quærere aliam originem huius peccati, quā inæqualitatem rei ad rem. scilicet pretij ad rem emptam: in hoc enim consistit ipsa iniustitia opposita commutatiuæ iustitiæ. Occasiones autem peccandi, cum possint esse diuersæ, & fuit per accidens, extra artem relinquuntur. Cōiter tñ necessitate compellente id fieri vñ, quæ causat inuoluntarium mixtum. Nec est simile, quod pro simili ad ducitur de puella pauperrima, quæ nubit viro seni diuiti non nisi necessitate paupertatis cogente dicitur: matrimonium enim non est contractus in æqualitate rei ad rem consistens, sed socialis cōiunctio: ad quam per accidens se habent diuitiæ, & paupertas, & cōsequenter metus, seu fuga paupertatis, & c. spectantia ad id. Fit ergo satis iniuria casus positio scienti, & volenti voluntario mixto.

S V M M A.

Possunt principes per consuetudinem sibi terrarum suarum ferarum appropriare.

Quartum dubium est, an principes terrarū per consuetudinem possint sibi licite appropriare

Aferas. Et est ratio dubij, quia autoritate legis naturæ feræ durante earū naturali libertate appropriantur cuiuslibet occupanti, vt patet in sti. de re. diui. §. feræ. Et consuetudo contra naturæ ius vñ irrationabilis, & similiter præscriptio ab huiusmodi introducta, non videtur iuuare principes.

Ad hoc dicitur, quod quum proprietates rerum ex iure sit positiuo, & consuetudo ad ea se extendat, quæ iuri subsunt positiuo, consequens est, quod sicut lege positiuo appropriari possunt alicui feræ, & ita consuetudine potest huiusmodi appropriatio fieri. Et hoc manifestum est in piscibus dum venduntur iura piscandi. Et constat, quod populus habens dominium alicuius syluæ, possit legem ferre, quod solus rector possit ibidem venari. Nec in hoc præiudicium fit iuri naturæ, non sunt feræ cōes, nisi negatiue, hoc est, quia nullus eas appropriauit. Cū quo clare stat, quod à superueniente iure legis, vel consuetudinis potest appropriatio fieri: sicut de reliquis. Nec est contra allatā legem, quæ loquitur de feris, quæ in nullius bonis aliquo iure sunt, dictas enim feras consuetudo in bonis principis possit.

S V M M A.

Citra damnum tamen tales principes tantam iurisdictionem habet.

Quintum dubium, an dicti principes possint ita districte prohibere dictarum ferarum captionem, vt nullus subditus possit eas capere, quin grauissime puniatur etiā si capiat eas, vt se à damno præseruet, quod inferunt in bladis vel huiusmodi. Et huic annectitur aliud, an confessores principum possint eos absoluerē si nolūt huiusmodi statuta reuocare.

Ad hoc dicitur, quod licet principes possint huiusmodi venationes prohibere, nō tñ possunt prohibere in damnum aliorum: imò tenentur ad restitutionem principis de damnis illatis à suis feris ex hoc, quod non permittunt alios venari: sicut habens bouem cornupetam sibi notum, & non prouidens, tenetur de damnis subsequitis. Et ex hoc patet quid debeant facere confessores talium principum: cum enim iniustitia sit peccatum mortale de genere suo, & statutum hoc sit iniustum, nō debent ipsos absoluerē: nisi desistant à peccato. Benevalere, & pro me orare. Romæ, die 2. Maij, 1514.

RESPONSIO IX.

In quorundam locorum contradictorium super comment. Secunda secunda explanationes distributa ad eundem.

Literis tuis, pater venerande, petentibus quedā in cōmentarijs nostris super Secunda secunda tanquam dubia, seu obscura declarari, distuli hucusque responsionem ob impedimenta imbecillitatis, & occupationum aliarū. Nactus vero nunc aliquid otij satisfaciendum charitati tuæ duxi, vt nouitijs quibus hæc obscura videntur, magis elucescant. Breuiter tamen, quia res clare sunt.

Primum igitur dubium propositum est, quia in quæst. 10. artic. 4. dictum est, quod licet vendere ludæis res, quibus ipsi vtuntur in suis sacrificijs, in quæst. autem 109. artic. 2. ad quartum dictum est non licere cooperari ad reedificationem synagogæ ludæorum.

S V M M A.

Licet Iudæis vendere ea, quibus ipsi vtuntur in suis sacrificijs, dummodo non sint per se superstitiosa.

Facile respondetur, in primo loco sermonem fuisse de his rebus, quæ non per se ordinantur ad

ad superstitionem Judaicā, sed de rebus indifferen-
tibus, quib. tamen ipsi Iudaei abutuntur ad supersti-
tionem suam. In secundo autem loco sermo est de
synagoga, quae praesupponitur per se ordinata ad
superstitionem Judaicam. Et propterea eadem
virobique seruata est sententia, vt patet legenti
vtrunque.

Secundum est, In q. 1. artic. 4. dicitur, quod oc-
cultissima per accidens subiaccit ecclesiae censuris
in q. vero 69. artic. 1. dicitur, quod auctor homici-
dij occultus, non est sub iudicio humano, quia
persona est occultissima.

S V M M A.
Occultissima vitia subiaccit ecclesiae censuris, quan-
quam humano iudicio non subdatur, vi-
se prodat.

Soluatur, & hoc facillime, remittendo ad locū
secundū allegatum, vbi expresse dicitur, quod oc-
cultissimus auctor notorij incendii nō subest hu-
mano iudicio, quo ad hoc, vt teneatur se prode-
re: subest tamen humano iudicio, quia potest excom-
municari, vt ibidem dicitur.

Tertium est. In q. 78. artic. 4. dicitur, Nullo modo
licet inducere ad minus malum etiam paruos: in
q. autem 85. artic. 8. in 5. causa duelli, videtur dici,
quod licet inducere, vt peccent minus.

S V M M A.
Tamen ad minus peccandum quempiam inducere
non licet ad peccatum tamen minus in-
ducere sanctum est.

Soluatur hoc dubium declarando differentiam,
quam non penetrarunt mouentes hoc dubium.
Aliud est enim inducere ad totum hoc, scilicet mi-
nus peccandum, & aliud est inducere solum mo-
do ad ly, minus.

Primum nunquam est licitum, & hoc in pri-
mo loco dicitur.

Secundum est non solum licitum, sed sanctum,
imo Angelorum officium, & hoc in secundo lo-
co dictum est. Et hinc fit, vt adulterum cum alie-
ter non valeamus retrahere, ad simplicem fornicationem
licite prouocemus, non horando, vt fornicetur,
sed si suae vult satisfacere voluptati, alieno
non iniurietur toro. Nec tamen oportet huiusmo-
di conditionales semper exprimere, sed sufficit qñ
que eas mente retinere, ut pro loco, & tēpore sā-
piens indicabit: hoc enim non est inducere ad ma-
lum maius, vel minus, sed est secundum rem re-
trahere a malo maiori. Fitq; frequentissima exer-
citatione hoc a redimentibus vexationem suam,
vt fecerunt illi decem viri apud Hieremiam.

Quartum est. In q. 147. dicitur: Excusantur, qui
omnino cenaturis tempore ieiunii exhibent coe-
nam, & doctor Sanctus dicit non licere exhibere
volenti omnino se inebriare.

S V M M A.
Volenti se inebriare ministrare vinum non licet, sicut
exhibere cenam cenaturi tempore ieiunii.

Soluatur hoc, dicendo quod exhibens coenam,
ministrat homini, non vitio: exhibens autem vi-
num, manifeste ministrat vitio: Quod patet ex
differentia inter vacantem cenam, & vacantem ebric-
tati: nam vacans cenam, vacat actui humano, &
deformitas vitij, solummodo se tenet ex parte cir-
cunstantiā cenantis: puta quia quando nō debet,
cenat: Vacans autem ebricitati, vacat actui per se
se deformi: ebricitas enim praesupponitur per se
prima.

Quintum est: in q. 72. ar. 3. dicitur. Sicut in alijs
iniurijs sufficit restituere, & nō oportet petere ue-
niam, ita nec in contumelia. in quol. autem, q. illa,
an in iura transferatur dominium, cōtrarium ui-
derur dici. Vbi habetur, quando translatio non est
omnino uoluntaria, oportet non solum reddere
pretium agri, sed aliquid correspondens illic con-
ditioni inuoluntarij: sicut semper in restitutioni-
bus faciendum est.

S V M M A.
Non oportet in ceteris iniurijs ut in contumelia ueniam
petere propter quod ibi subest aliqua ho-
noris gratia.

Soluatur hoc, dicendo quod petere ueniā dupli-
citer concurrere potest: vno modo, vt pars restitu-
tionis. Et sic fit cōtingat ad restitutionem honoris
oportere ueniam petere, ita necessaria est uenij pe-
titio, sicut necessariū est quod liber aliquid requisi-
tum ad integritatē satisfactionis. Et hoc nunquam
negatum est: quoniam semper affirmata est integra
satisfactio, quae proculdubio intelligenda est cum
omnibus requisitis ad eius integritatē: ac per hoc
cum petitione ueniā si ex parte restitutionis hono-
ris exigitur. Alio modo petio ueniā concurrat, vt
res cōtra restitutionem distincta. Et sic dictum est,
quod non est necessaria: quoniam sicut in ceteris
iniurijs sufficit integram habere satisfactionem, &
nō oportet petere ueniam, ita & in contumelia:
quia enim petio uenij ultra restitutionem hono-
ris annexam habet submissionem petentis ueniā,
ad quam submissionem non facile quilibet flecti
potest, ideo prudentis viri consilio relinquatur
si casus accidat, in quo integritas restitutionis hono-
ris debiti contumeliam passo exigar petiti-
onem ueniā.

Sextum dubium est: cur neque in textu, neque in
commento totius Secundae Secundae tractatur de
famoso murmurationis uitio

S V M M A.
Amissa est in parte vitij murmurationis tractatio, quia
circum omnia uitia, vt quid imperfectum, &
in eorum explanationibus habita
de his est aliqua ratio

Ad quod dicitur, quod murmuratio non est ge-
nus aut species alicuius uitij, sed circū multa ui-
tia, vt imperfectum quid in multis speciebus uitio-
rum: & propterea non debuit specialis de murmu-
ratione fieri tractatus: cum de generibus & specie-
bus uitiorum tractatum est. Neque tamen silentio
involuta est, quoniam murmuratio ut imperfectū
quid sonat in uitijis verborum (puta contumelia,
detractione & susurratione) tractata intelligitur in-
ter imperfectas contumelias, susurrationes, & de-
tractiones, & similiter quatenus sonat imperfectū
quid in uitijis actionum uel passionum, inuis uel
extra (vt inobedientia, impatientia, vel presum-
ptionis) tractata quoque intelligitur cum imper-
fecta inobedientia, impatientia, &c.

Septimum dubium est, quid importat scmpu-
lus conscientiae, quo stante licite operamur op-
positum.

S V M M A.
Putans sibi hic & nunc hoc operari magis licitum esse,
quam illicitum, quamuis ignoret nun licitum, vel illicitum
sit, is non peccat operando sicut peccaret ex con-
scientia si sciret, & dubitaret de licito tunc operando
quod non malum & illicitum esset, quod licitum per ra-
tionem nouit.

Ad hoc quaesitum dupliciter uidetur ab alijs re-
spon-

sponderi. Quidam enim distinguendū putāt quantitatem ambiguitatis: ita quod quum quis scrupulum hēt de aliquo actu exercendo (pura an liceat pulsare in die festo, si sic fluctuat, qđ plus aut aequē credit esse illicitū) scrupulus est, quo stante nō licet sibi pulsare in die festo: si verō plus credit licitum esse, cum hēsitatione tñ liciti, scrupulus (inquiunt) est quo stantelicium est illi pulsare in die festo. Quibusdam autem videtur ad rationem licitē operationis exigi fidem certam excludentem omnem hēsitationem: alioquin periculo peccandi contra conscientiam exponeret se operans cum formidine alterius partis. Et apud istos scrupulus, contra quem licet agere, non est hēsitatio aliqua de opposito: sed consistit potius in quadam apparentia.

Mihi autem occurrit dicendum quod sine scrupulo occurrit ex parte appetitus (vt contingit timentibus peccare in aliquo actu, & nesciunt quare) sine ex parte rationis, vt contingit iis, qui ex aliqua rōne magna, mediocri vel leui fluctuāt, distingere oportet de modo, an hmōi hēsitatio seu vacillatio sit modo speculatiuo, vel modo pratico: hoc est, an dubitet de licito, vel illicito secundū se, vel vt est rō operis sui hic & nunc. Nam si quis dubitaret, an pulsare in die festo sit licitum vel illicitū, & tamen non dubitaret sibi tunc esse licitum pulsare, iste non peccaret pulsando, quantumcumque magna esset dubitatio apud eundem de actu pulsandi fm se, an sit licitum vel illicitum, & similiter quantumcumque esset maximus timor de eodem. Et per oppositum si quis esset certissimus de actu pulsandi secundum se, quod est licitum in die festo, & tamen fluctuaret de exercenda nūca se pulsatione, ita qđ rō applicandi se ad pulsandum cum ambiguitate applicat, illicitū quis pulsaret: intellectus siquidem speculatiuus nihil dicit de operādo. Et si certitudo speculatiua exigeretur non solum rudes, qui sola certitudine adhēsionis aliene doctrine sunt contenti, sed doctores aliorum passim periculo se exponerent: eo quod innumera sunt dubia, quorum alterā partem sic amplectūtur, vt absque scrupulo operentur, & tñ an veritatem speculatiuē euidenter habeant, non pertinaciter asserunt. Difficile n. inquit Arist. est nosse se scire: quia difficile est discernere ac scire an ex propriis, &c. sciatur. Et diuersitas ipsa opinionū circa aliquod unum nata est reddere intellectum speculatiuum nūtantem. Non est ergo in hoc quæsito spectandū ad hēsitationem magnam vel paruum, ad fidem certam vel incertā, de licito vel illicito absolute, sed ad rōnem operādi in singulari. Si n. applicatio ad operandum certa est, quicquid tam in rōne qua in appetitu fluctuat, scrupulus est, quo stantelicite oppositum operamur: si aut applicatio ipsa ad opus fluctuat circa rectum vel obliquum moris, scrupulus est conscientie, cōtra quē illicitē agit, & obliquitas mortalis incurritur. Rō autem horum est, quia in proposito conscientia nō significat sciētiam, sed applicationem cognitionis ad opus, exercendum: & propterea scrupulus conscientie, qui per se opponitur conscientie in ipsa applicatione consistit, & eadem ratione scrupulus omnis ad ipsam applicationem non se extendens, conscientie non opponitur. Hinc enim fit, ut vacillatio conscientie in applicatione consistens deorumen reddat actionem, quoniam fit applicatio modo, quo non debet; debet enim potentia rationalis determinari ad vnum, si rectē exire debet in actū, alioquin discrimini exponitur utriusque oppositi, si fluctuante illa quis utitur. Fluctuans n. quantum

A sapit fluctuationis, tātum sapit in determinationis, ac per hoc indebiti modi operandi. Et hoc ambæ supradictę opiniones forte intendebant. Prima n. ad hēsitationem intellectus in se vī respexisse; secūda autem de fidei certitudine, vt est ratio operis, intelligenda est. Bene vale, & ora pro me. Romę, die 9. Februarij, anno salutis, 1521.

RESPONSIO XIII.

In quorundam locorum in Commento, Secunda secunde sibi inuicem oppugnatam conciliationes distributa ad eundem.

PVLas venerande Pater, frequenter me pijs dubitationibus, non vt discas, qui alios gloriosē doces & verbo & scripto, sed vt explicem potius sensum meum. Vnde charitati tuę satisfacere, cupiens propositis quætionibus breuiter respondere curavi.

S V M M A.

Potest quispiam in peccato veniali existens substantialiter bonus esse non tamen meretur peccando in opere substantialiter bono.

QVæris ergo primò, cur in commentarijs nr̄is super Secunda Secunde, quæstione 33. articulo secundo, responsione ad tertium, & quæstione 83. articulo quinto, in finem permittitur simul stare bonitatem substantialem atque veniale peccatum. Inde nāq; consurgere vī, vt iustus in bono quolibet opere ob aliquam accidētē imperfectio nem simul mereatur, & peccet venialiter, vt Lutera ni nouiter dogmatizant.

Huic quæsito respondetur primū, non esse in commentarijs nostris scriptum, vnum atque eundem actum numero esse simul bonum bonitate essentiali & malum venialiter, vt patet intuitu. Nā in primò loco allegato peccatum veniale dī omīssio: bonitas aut essentialis saluatur in animo seu in virtutis habiut. in secundò quoq; loco bonitas ponitur in actu orationis, peccatum aut veniale in omissione. Deinde dī, ad rem potius spectando quā ad verba, qđ magna est differentia inter has duas combinationes, scilicet bonitatem substantialem cum peccato veniali, & meritum cum peccato veniali. Nā prima combinatio frequenter simul concurrit in eodem numero actu, dum sæpe facimus actus moraliter bonos ex suo genere, cum aliqua circumstantia moraliter mala, vt cum quis reddit mutuum, non tamen ea hilaritate qua debet, & sic de alijs. Secunda autem combinatio numquam simul inuenitur in eodem actu: quoniam nullus peccando meretur vitam æternam. Est enim tantę vis peccatum veniale, vt tollat ab actu quem afficit meritum æternę vitę: quamuis non tollat æternę vitę meritum à persona: multi enim sancti viri absque hoc quod perdunt æternę vitę meritum, peccant venialiter: verum per illos actus qui peccata sunt venialia, non merentur vitam æternam. Hinc clare patet, ex hac & sana doctrina non sequi, quod iustus in quolibet suo bono opere peccet. Nam etsi posset in opere in aliquo bono ex genere peccare, in nullo tñ opere meritorio potest peccare.

S V M M A.

Mulier suscipiens ex adulterio prolem, non tenetur se prode re: etsi inde veri heredes damnū patiantur.

SECUNDò quæris ex eisdem commentarijs q. 62. artic. 6. circa responsionem ad tertium, ubi dī. Non oportet restituere cum damno in re superioris ordinis, &c. quod videtur ex hoc sequi mulierem, quæ ex adulterio suscepit prolem, non teneri ad se prodendum, quantumcūq; veri heredes inde Opusc. Caiet. N damni-

damnificentur; quod tamen sententia notabilium virorum refragatur.

Huic obiectioni respondetur, mulierem quæ ex adulterio genuit & propterea veri heredes damnificantur, non teneri ad damnificandam seipsam in fama, & quantum in se est, veros hñdes a dño hñditatis p̄eruet. Qm̄ quemadmodum cessante iudiciali coactione non tenetur homo perdere vitam aut libertatem, vt satisfaciatur debito pecuniario, ita nec tenetur mulier hñdōi perdere famam, aut uitā pro euitando damno alieno in re pecuniaria. Et si hoc aliquibus (vt dicis) viris notabilibus graue videtur, mirandum potius mihi videtur de ipsis; cū decretalis de p̄oc. & remif. ca. officiiis, expresse dicat, mulieri, quæ timet uiro suo hoc indicare, non esse denegandam penitentiam. Constat. n. quod certitudo de perdenda fama p̄sanda est, sicut timor, &c. cum non solum melius sit nomen bonum, quam diuitiæ multe; sed tolerabilior sit mulieris seruitus, aut mors, quam eius infamia, si communi consan guineorum voto creditur.

Tertio quæris ex eisdem comm. q. 78. circa art. 4. & nescio quō opusculo nostro; vbi dicitur, vtentē malitia alterius semper petere debere aliquid absq; peccato præstabile si solidum est hoc fundamentum. Nam videtur quibusdam hoc non oportere, ob id quod apud Augusti. licite petitur iuramentum ab eo, qui per falsos Deos iurat: ita quod, si p̄ verum Deum iurare vellet, non admitteretur iuramentum, vt proinde petitur in quantum per falsos Deos iurat: ergo petitur, quod sine peccato fieri nequit: ergo potest etiam peccatum licite peti, dūmodo nullum agatur præiudicium salutis.

S V M M A.

Vttem alterius malitia non licet petere de peccato, cui non obstat idolatras nonnunquam peti posse per Deos suos iurare.

Ad hñdōi obiectioni rñdetur, solidissimum esse iacūm fundamentum, s̄nunquam licitum esse petere peccatum, & implicare contradictoria: petere peccatum, & non agere in præiudicium salutis: quoniam ipsum petere peccatum, est peccatum. Quod ex eo patet, quod quidquid licet petere, licet etiam appetere: cum petere actus humanus sit appetitu rationali, qui voluntas est, procedens. Sed constat quod non licet appetere peccatum alterius quantumcunque parati: scriptū est. n. de charitate, quod non gaudet super iniquitate. ergo non licet petere peccatum alterius quantumcunque parati. August. autem, vt patet in epist. ad Publicolam, nō dicit, Barbari iuramentum, si vellet iurare per vñū Deum, non esse admittendū: sed vtentem fide Barbari firmata iuramento per falsos Deos non cōmunicare peccato illius, quo per falsos Deos iurat, sed fidei, i. fidelitatis, qua dicta sunt. Vnde petens iuramentum ab idololatra, petit opus sanctum quod ille potest si nult absque peccato præstare, quia nihil aliud petit nisi fidem iuramento firmatam, quod ille præstare potest si vult credendo in vñum solum verum Deum & iurando per illum, sed ex sua infidelitate opponit ipse iniquitatē iurando per falsos Deos. Falsum ergo opponitur, dicendo qd si vellet iurare per verum Deum, iuramentum non admitteretur, nisi forte obiciētes referant hoc ad irrisoriam iurationem, quasi idololatra non ut iuraret, sed vt vana & superstitiosa iurandi adinventionē, illo vteretur iuramento p̄ Iesum Christū. Iuxta hñc. n. sensum, fatetur quod non admitteretur, non ex defectu Christianorū, sed ex defectu idololatra-

rum exhibentiū hoc nō vt iuramentū. Sed ex iusta refutatione si accideret, non sequitur, ergo petendum esset, vt iurarent per falsos Deos, sed, ergo petendum esset, vt iurarent, & non irriderent veram fidem. Et tunc, vt prius dicebatur, non petitur nisi iuramentum: quamuis sciatur, q̄ iurans iniquitatem apponet iurando per falsos Deos.

S V M M A.

Non potest vir uxoris votum continentia irrita rescindere votum abstinentie.

Quarto quæris ex eisdem commen. q. 88. circa art. 8. An sicut votum abstinentie vxoris, sic & votum continentie vir irritare possit, sic vt vxor se cura sit atque tuta.

Huic quæstioni respondetur, non esse eandē rōnem de vxoris voto circa abstinentiam, & circa cōtinentiam quō ad irrationem à viro: qm̄ potestas irritandi vota vxoris, spectat ad virum, quatenus gubernator est, & vxor est illi subdita. Circa actus autem continentie, vir & vxor ad paria censentur: & præterea non spectat ad potestatem viri irritare votum continentie vxoris, quod non potuit facere, nisi quantum ad petitionem debiti, secundum quam libera est, nec viro subditur.

S V M M A.

Sententia excommunicationis iniusta priuat ecclesia suffragijs, quoad specialem ecclesie intentionem pro illo orantis & ea facientis, non autem quoad eius communem intentionem pro suis membris bona operantis.

Quinto quæris, an sit mens S. T. in 4. sc̄n. dist. 18. q. 2. ar. 1. q. 4. prott quidam sibi imponunt, q̄ excōmunicatio iniusta priuet suffragijs ecclesie, cuius contrariū in quadā q. speciali nostra legisse dicis.

Ad hanc ambiguitatem respondetur, duos esse modos, quibus communia ecclesie suffragia participatur à Christi fidelibus. Primus est per coem ecclesie intentionem qua communia iussufragia p̄ ecclesie membris communiter fiunt. Secundus est per specialem alicuius fidelis, & præcipue ministri ecclesiastici intētionem, qua communia iussufragia diriguntur pro isto partu, vt cum aliquis dicit, vel facit dici Missam pro ista singulari persona. Excommunicatio autem iniusta habet suum effectū in priuando suffragijs ecclesie, hoc secundō mō: quia timenda est, nō solum ab excōmunicato: sed ab alijs ac per hoc alij prohibentur celebrare specialem intentionem pro illo, & pari ratione alia communia suffragia pro illo specialiter agere. Et iuxta hñc sensum intellige diuum Thomam dicentem excommunicationem iniustam habere effectum. Pri mō autem mō excōmunicatio iniusta non priuat excōmunicatum suffragijs Ecclesie, quia rōnabiliter interpretamur communem Ecclesie intentionem in suffragijs communibus esse conformem diuinæ dispensationi secundum veritatē, & non s̄m apparentiam, aut errorem humanum (descendit. n. imitatuē militans Ecclesia à celo) cōstat autem quod excōmunicatio iniusta ex errore humano procedit, ac per hoc sub communi intētionē ecclesie, qua excōmunicati priuantur cōmunibus suffragijs apud Deum, nō comprehenditur priuatio excōmunicatorum iniuste: non. n. intendit addere afflictionem afflictō: & quos cogitur ex humano iudicio, excōmunicando priuare vno mō, non propterea intendit priuare vtroq; modo. Et sic intelligēda sunt quæ alibi scripsimus, quod excōmunicatio iniusta non priuat communibus Ecclesie suffragijs.

Hæc mihi occurrerunt amantissime pater, ad qua-

quasita tua scribenda, quae satisfecerint, gratie referantur Deo: finaliter suppleat perspicacia tua. Bene vale, & ora pro me. Romae, die 2. Iunii, 1522.

RESPONSIO XV.

De natura voti, & unitate numerali peccati, actus ex terioris.

Ad priorem sancti Miniati.

Charissime frater, acceptis literis tuis cōfuleti bus me de duobus, considerans solutionem huiusmodi dubiorum multis profuturam, statim respondere inter tot occupationes curavi.

Primum igitur dubium natum ex ratione voti est. Quomodo sustinetur, quod uotum est de meliori bono, i. bono supererogationis, & quod religioſa personē ueneris uacantes agant contra uotum: quod quidem cognoscere non stiam, seu alienā secundum se malum est, & abstinere ab huiusmodi bonū est non supererogationis, sed necessitatis.

Alterum dubium est: An is qui ad occidendum hominem pergit, quoties interupta cogitatione inter eundem renouat uoluntatem affectumque occidendi, toties nouum peccatum committat, an totum sit unum numero peccatum, an aliquanta mora, & quanta distinguat haec peccata. Per quid enim, in quibus, indiuiduatur uoluntatis actus.

S V M M A R I V M.

Quamquam uotum sit de meliori bono, potest tamen uoti materia esse quicquid necessario seruandum nobis est, & ex hoc religioſi ueneris illicitis utentes agunt contra uotum.

Ad primam dubitationem facile dici posset, quod propria quidem: uoti materia est bonū supererogationis, communis tamen uoti materia est et bonum necessitatis, non quatenus necessarium, sed quatenus uoluntarium est, unde & Iac. Gen. 28. legitur uouisse habiturum se dominū in Deum. Et multi uouerunt se suscepturos Baptisma seu Chriſti fidem, ut Gallicanus, & Clodoueus. Et si quis uoueret se non commissurum adulterium, si cōtrafaceret, non solum adulterij, sed fracti uoti reus esset. Vnde religioſa personē non solum abstinētia à cōiugio, sed ab actu uenerico uouisse dici pōt, restante hoc animi sermoneque conceptu ac usu: credi minus nanque, & fāremur oēs castitatis uotum in oī esse religione. Cōstat autē quod castitas continentiam non solum à coniugio, sed à ceteris ueneris significat. & sic uotum castitatis non solum castitatem supererogationis, sed omnem respicere potest & respicit.

Perspicacius autē dici pōt, quia per uotum religionis persona diuino cultui dicatur, ac per hoc sit alterius Dei, specialiter quo ad abdicationem ēre licitorum uenericorum a se, ut cogitet quae domini sunt, ideo non solum si coniugem de facto accipiat, sed et si ad alterius uxorem accedat, uel quolibet aliter ueneris operam det, sacrilegium cōmittitur, dum persona diuina uolatur. Et hoc in suo simili pater. Mulier cum nubit, nihil aliud sibi illicitum cōiugali fide reddit, nisi libertatē alterius coniugij. Cognosci. n. a quocunq; nō suo oīno ei illicitum erat, nupta tñ non solum alterum de facto cōiugium cōtrahit, sed si cuiusq; alteri consenserit, adulterij rea est, propter dictam rōnem, quia si persona sua iam est alterius. Sicut igitur stat, quod fides coniugij nō respiciat ad propriam materiā nisi debitum coniugale huic & nō alteri coniugij (alteri. n. personē coniugij oīno illicitum ex se est) & tñ cum quacunque persona alter coniunx cocat, adulterium cōmittit, ita stat quod uotum religioſi, ut

propriam materiā respiciat, abstinentiam a coniugio, & tamen quomodolibet religioſus cocat, sacrilegium committit. Et utrobique (ut dictum est) eadem est ratio, quia utrobique persona sit alterius quo ad partem generatiuam, ac iniuria semper fit illi alteri, scilicet Deo, uel coniugi. & sic quemadmodum fides coniugalis redundat in omnes actus uenericos extra coniugium, sic uotum religionis in omnes actus uenericos simpliciter.

S V M M A R I V M.

Vnus numerus peccati actus est, quamuis interioris actus uoluntatis interrumpatur.

Ad secundam uero dubitationem dicitur, quod ibi est unum tantum numero peccatum, tanto grauius, quanto pluries firmatum.

Ad cuius euidentiam non oportet inspicere per quid uoluntatis actus indiuiduet, sed per quid peccatum sit unum uel plura. Multi enim actus uoluntatis sunt unum numero peccatum, ut patet, cum quis actum intentionis, fruitionis, electionis, &c. & ad delectabile unum habet: peccatum autem formaliter, cum deordinationem actus uoluntarij importet, ubi est una numero deordinatio, ibi est unum numero peccatum. Cum autem aliquis actua liter pergit ad occidendum, cōstat quod in eo est actualiter uoluntarium deordinatum in specie homicidij, ita quod uerum est, quod hic actualiter peccat in spē homicidij, & qd uoluntas ei est actualiter peccans tali peccato: aliqñ non uoluntarie irer ad occidendum. Interrumpēdo autē interiores actus circa idem non fit noua deformitas, sed multiplicantur actus uoluntarij, ita quod prius erat uoluntarium imperatum, modo est imperatum & elicium; sed quotquot multiplicantur, in eandem incidunt deordinationē uoluntarij, quā inueniūt augendo illam. Ita quod quemadmodum lumen adueniens diaphano iam illuminato, nō constituit aliud lumen, sed sedit in identitatem cum eo quo inuenit, quamuis secundum se constitueret lumen nouū ita quilibet actus elicitus circa homicidij in pergente ad illud cedit in identitatem actualiter inuēti uoluntarij homicidij, quāuis secundum se cōsterneret nouum peccatum homicidij. regulare quippe est, quod accidens eiusdē spē in eodem identificatur inuenio.

Hec sunt, amantissime frater, quae mihi circa uestra dubia occurrunt. Superest, ut una cum fratribus tibi creditis ores pro me, & bene ualeas. Florentiae: die 27. Augusti, 1508.

RESPONSIO XVI.

De conceptu entis ad M. Franciscum Ferrariensem.

Amantissime pater ex acceptis uestrae sollicitudinis literis percepi libellum nostrum de Analogia nominum vos perlegisse duoque dubia de conceptu entis mentem uestram tenere, soluique a me familiariter flagitasti. Ego autem quā primū completi expositionem librorū de Anima (cuius fini incumbēbā; cum uestras recepi) respondere curavi, ne praclaro ingenio tuo deessem. Primum igitur dubium fuit ad hominem, meipsum. i. quia in commentarijs de ente & essentia, iustineo unum conceptum mentalem representatiuum entis, & in trac. de Analogia nominum uideor hoc negare. Secundum autem est ad diuum Thomam, quoniam ego in praefato libello sustineo Analogum non absolui ab his quibus Analogū dicitur, & diuus Th. in q. de ueri. q. j. art. 1. docet ens habere conceptum unum simplicem, ad quem omnia praedicamenta & transcendētia addunt, in quem reuoluuntur: qui

Opusc. Caiet. N 2 est

est primo notus. Hæc. n. inuicem sibi aduersari videntur, quoniam si ens absolutum non potest a naturis rerum, non erit simplicissimum, nec primo notus, nec in quæ ultimo resolutio fiat, & ad quæ omnes addunt.

Ad euidenciam horum & specialiter primi, recollito, quod quicquid est imago alicuius similis alteri, est etiam imago illius alterius, quatenus primo assimilatur, ac per hoc omnis conceptus creaturæ est conceptus Dei, sicut omnis creatura aliqua est similitudo Dei. Hinc ergo fit, quod cum vnum proportionabilitate ut sic, habeat singula membra similia proportionabiliter, oportet quod habeat etiam vnum conceptum mentalem representatiuum illius unitus proportionabiliter. Nec huius oppositum teneo in tract. de analogia nominum, sed conceptus iste vnus numero in mente secundum esse substantiuum, est vnus analogia secundum esse representatiuum, nec representat vnam solam naturam, sed ultra vnam, quam determinate representat (a qua est impressus) representant implicite ceteras similes illi primo representata secundum id, in quo proportionabiliter eis similis est; idem enim est iudicium de similitudine rerum inter se & conceptus mentalis & rerum. Quemadmodum. n. ossis natura similis est naturæ spinæ in sustinendo carnes animalium (in quo analogatur) ita conceptus mentalis ossis, ut sustinens carnes, est similis ossi & spinæ, sed ossi determinate, spinæ autem implicite, sicut etiam ipsum os non est simile spinæ determinate, sed quatenus spina sustinet carnes, sicut ipsum os. Hic est primus modus quo analogum habet vnum conceptum mentale, ac per hoc ens, cum analogum sit, vnum hoc pacto habet conceptum in mente a rebus impressum. Alter autem modus super ipsius intellectus opere, quo natus est ad unam diuidere, fundatur, & est tunc conceptus similis vnus numero in mente representans analogum quidem determinate, nullum autem eorum quæ fundant analogiam explicite. Contingit autem hoc, cum intelligens mentalem conceptum quem paulo ante diximus, exponat ab illa determinata natura, quam representabat & loco illius naturæ concipit pronomen aliquod referens, natura fundans analogiam indeterminate, verbi gratia. Si conceptus ossis, est os sustinens carnes, intelligens loco ossis ponat quid, & dicat quod sustinet carnes. tunc enim manifeste representatur analogum explicite, implicite autem tantum naturas fundantes analogiam. Est autem inter hos duos conceptus, non solum dicta ex radicibus differentia: sed etiam quia primus ad quid rei spectat analogi: secundus autem ad id nominis, neuter tamen perfecte representat analogum. De quo scilicet perfecto, seu adæquato explicite conceptu analogi inter præstandum est, cum a me vel ab alio scriptum inuenitur, quod non potest analogum vnum numero mentalem conceptum habere, sed vnum analogia tantum. Et quoniam conceptus metales sunt imagines rerum representatarum (nisi sint fictiti), quæ admodum in mente conceptus adæquatus analogi non est vnus, sed exigit representationem omnium fundantium analogiam: ita significatum analogi adæquatum & perfectum non potest sic abstrahi, ut obijciatur, representetur aut concipietur, absque fundantibus rebus. Et sicut in mente duplex conceptus imperfectus reperire, ita res significata, extra potest obijci dupliciter, imperfecte scilicet, vel in vno explicite, in quo cetera obijciuntur indeterminate vel in nullo explicite, sed omnia implicite, in solo formalissimo significato explicite. Nec prædicta con-

trariantur doctrinæ S. Tho. ens enim primo notum ordine generationis est secundum conceptum imperfectum: ordine autem distinctæ cognitionis est secundum conceptum perfectum. ens quoque habere conceptum simplicissimum, consonat dictis, quum simplicitas compositioni opponatur, & vnum analogia non sit vnum compositione aliqua, non habet ens & hoc, quod analogum, compositionem admixtâ. Et ut exercitatione resolutio monstraretur, si substantiam in ens vis resolvere, si in conceptum distinctum entis resolutio queritur, resoluatur in ipsam naturam substantiæ, quatenus esse fundat: quod est simplicissimum, cui & addit ipsa substantia, & addunt transcendentia. Et si in conceptum confusum, quod est, resoluatur: quod etiam est simplicissimum, cui etiam prædicta addunt. Sed occasione errandi multis est, quia in resolutione distincta querunt resolvere in vnum analogia, sicut conueniunt: resoluatur in vnum vniuatione. Ita quod querunt in analogia, quasi vnum numero terminum, sicut in vniuatione, cum tamen terminus in analogia sit vnus proportionabiliter tantum. Ita quod & singula resolutibilia resoluuntur in conceptus simplices obiectiuos & mentales, & omnia in conceptum obiectiuum & mentalem, simplicem, & vnum proportionabiliter. Ita quod (ut unico verbo rem absoluam) ens esse primo notum: in quod fit omnis resolutio, in quod omnia addunt, per modum analogi interpretandum est, cum quo stare potest, quod secundum perfectum adæquatumque conceptum non abstrahit a naturis prædicamentalibus, sicut nec aliquod analogum a fundantibus analogiam. In hoc pendet tota vis claritatis rei huius; ut semper animaduertatur secundum Analogorum morem hæc dici.

Plura nunc non mihi occurrunt ad propositum dicenda: sed prolixior fui acutissimo ingenio tuo: quo ex vnicuique conceptis cuncta. Bene vale, & pro me orare digneris. Romæ. die 27. Februarii. 1509.

RESPONSIO XVII.

De rebus in bello iniusto raptis, ad Fratrem Thomam Regulinum ordinis prædicatorum.

Dilecte Filij pijs precibus tuis satisfacere volens, consideravi in literis tuis quæstionem distinctam in quinque articulos circa emptionem raptarum rerum in bello iniusto.

Primus est, an huiusmodi rapta etiam difficillime reparabilia, sint iudicanda tanquam habita pro derelicto. Ad quem respondetur negatiue: quia nec veri dñi (quamuis non possint recuperare res suas) abdicauerunt a se dominium illarum: nec ex conditione rei, loci aut temporis derelicto huiusmodi confurgit, ut in thesauris, & similib. Distinguendum tamen esse inter rem & rem, videmus Romæ, quæ seræ, vestes, & id genus reliqua publicè exposta, Romæ nullum inueniunt dominum, quia nullus scit descendere seras suas ab alienis (quam et uendentes lateat cuius fuerint) pro derelictis habentur per accidens & licite emuntur publice. Dixi per accidens: quia discernere nemo potest cuius fuerint, & publice, ac promiscue quilibet emit, quamuis non dubitetur, quod pars direptionis Romæ fuerint: hæc enim signa derelictionis sunt.

Secundus est, an rapta a priuatis, possint licite emi post diem seu certum tempus, ut nonnullæ leges admittunt. Ad quem respondetur negatiue in foro conscientia, quamuis ciuiles leges impunitatē concedant ad euitandas lites. Et ratio illicitæ emptionis

nis in utroque articulo est, qua emitur res aliena sine consensu veri domini.

Tertius est, an in huiusmodi casibus in ementibus scienter tota resolutio sumenda sit ex intentione utilitatis propriae, vel domini, ita quod ementes pro sua totaliter vel principaliter utilitate, sint mala fidei possessores, ementes autem pro domini principaliter emolumento recte faciant, pretiumque repetere possint. Ad quae respondeo, quod per se loquendo nulli licet emere rem alienam sine consensu veri domini, & si quis emit, et bona fide tenet ad restituendum rem emptam, quam habet, vero domino, nec potest pretium solutum petere a vero domino, quia tenetur ad restitutionem non ratione iniustae adeptionis, sed ratione rei alienae, quae apud ipsum est. Nec hoc est verum in dubio loquendo per se, & proprie. Dico autem per prius: quia magni refert emere vel redimere, nam emere huiusmodi aliena non licet, redimere autem licet, sed redimitur is solus, qui vice veri domini redimit occupatam ab aliis rem illius, unde non redimit, nisi qui personam veri domini induens, significatus est vero domino, ut rem suam recuperet redemptionis pretio soluto. Nec solum licet, sed prius est redimere viliori pretio huiusmodi res. Emere autem proprie & per se non licet. Dico autem per se, accidens potest esse licitum, ut si cognoscam res raptas fuisse consanguinei mei, impotentis redimere & destituti omni spe recuperandi res suas, & presumes gratum esse consanguineo meo, quod ego firmare bus sic irreparabilibus, emam illas. Sed eorum, quae contingunt per accidens, non est certa regula.

Quartus est, an dictum cuiusdam doctoris dicentis, probabiliter credo, quod totaliter emens paratus reddere vero domino, si comparuerit, credens

tamen quod non comparabit, & consequenter sperans pro se rem habiturum, non peccat: quia verisimiliter potest de veri domini voluntate presumere, rem in conscientia tutam, & aliis divulgandam. Ad quae pater ex dictis responsio, scilicet nec per se explicitum (quoniam ratione rei alienae tenetur ad restituendum vero domino sine pretio, quando res est apud eum: nec illa adeptio caret iniuria, ex eo quod notum emendi est, quod res est aliena) nec per accidens apparet aliquid speciale excusans adeptionem, quoniam communia tantum proponuntur in articulo.

Quintus est, an emat recte quis ex pietate calices & huiusmodi sacra dedignatus, quod manet apud infideles, daturus propria auctoritate ea occurrenti ecclesiae, habito pretio. Et huic adiungitur, an dominus talium sit censendus omnino ignotus, ita ut notitia regionis puta Vngariae. Ad quam respondetur, quod hoc est unum per accidens reddens licitam emptionem. Zelus enim Dei humanis omnibus preferendus efficit, ut licite quis haec redimat de manibus infidelium redditurus, etsi non illi ecclesiae calices dominae, quae nescitur, attamen ecclesiae Christi significando ecclesiae cui datur, ut quantum in se est, & publice & teneat pro ecclesia cuius erat, & est restitutio pretio redemptionis. Et quamvis non censenda sit ecclesia omnino ignota, cuius regio scitur est tamen maior presumptionis locis ex hac religiosa causa uni ecclesiae de alia quam mihi de consanguineo meo, quoniam unica domus est uniuersa per orbem ipsa Christi ecclesia. Haec sunt, fili charissime, quae mihi occurrerunt respondenda. Bene vale, & ora pro me. Romae die 27. Nouembris, 1529.

Primi Tomi opusculorum Thomae de Vio Caietani Cardinalis S. Xysti finis.

TOMVS SECVNDVS
OPVSCVLORVM THOMAE DE VIO
CAIETANI, CARDINALIS SANCTI
XYSTI CUIVS SVNT TREDECIM
VUTILISSIMI TRACTATVS.

- 1 De conceptione beatae virginis.
- 2 De Eucharistiae sacramento.
- 3 De celebratione missae.
- 4 De valore orationum dictarum ab audientibus missam in die festo.
- 5 De precepto elemosinae.
- 6 De monie pietatis.
- 7 De cambijs.
- 8 De usura.
- 9 De simonia.
- 10 De usu spiritalium rerum in peccato mortali.
- 11 De notis.
- 12 De solutione maleficij opera malefici ad hoc parati.
- 13 De psalmo beatae Virginis.

TRACTATVS PRIMVS
 De conceptione beatae Mariae Virginis ad Leonem decimum Pont. Max. in quinque capita diuisus.

SVMMA RIVM.

- 1 De duplici via discernendi ea quae fidei sunt, vel ei aduersantur.

- D 2. Quaestio de conceptione, quomodo non sit de necessario credendis.
3. Quae de conceptione sententia fidei aduersetur.
4. Sententia tenens beatam virginem fuisse in originali conceptam, quam probabilis existat.
5. Quantum valeant argumenta quae tenent oppositum.

CAPVT PRIMVM.

De duplici via discernendi ea qui fidei sunt, vel ei aduersantur.

E Angustum felixque sit, Leo 10. Pont. Max. quod de supremo potestatis tuae ope prima offerenda tuae beatitudini lucubratiunculae cum sese obtulit. Definitio secretorum Christianae fidei, quae nosse soli Deo natura conuenit, in medium uenit, propositum est, ut decernas in Lateranensi synodo utrum Deus beatissimam Virginem Mariam a peccato originali praeserua uerit, an mun dauerit. Quocirca duo occurrunt scribenda. Primum, viae discernendi ea quae sunt fidei, modique quibus aliquid huiusmodi credendum decernitur, explicabuntur: deinde iuxta singulos Opusc. Caiet. N 3 modos